Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 209 (10806) | 1978 чылдың сентябрь 7, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртөө 2 көп.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ЧӨӨН-ХЕМЧИКТЕН МЕДЭЭЛЕР

САРААТТАР НЕМЕШКЕН

Ниитиниң малына чем белеткелиниң темпизин шапкывыдып турар «Искра» совхозтуң сигенчилериниң ажылыжы-биле таныжар дээш, Чадаана хемниң солагай талазын өрү чокташтывыс. Белдир-Бажыңга чоруп орувуста чайлаглардан күзеглээн малчыннарның башкылыы ак өглер, шыктарда, оймактарда кескен сиген, хөпөөнер, сараттар, одарлаан кодан хойлар көстүүлеп келди.

Адаккы аал совхозтуң аныяк хойжузу Алдын-оол Ооржактыы болду.

— Кожун келге-ле, үр болбадывыс, Алдын-оол Мевди-Байырович дуңмазы Владимир биле элээн сигенни кылды. Ийи улуг сараатты дуу өрү хой сараат аразында тургустувус. Бодувуста сиген кезер база бөлер аът машинаарлыг бис. Өрү эзтпекте аът машиназы-биле сиген кескен чүве. Богун оңу аът дырбаажы-биле болдуре берди—деп, хойжунуң надаңы Чечекмаа Монгуш чугаалады.

Ол аалдан аттангаш, сиген болун хөпөөнизөн хойжу алышкыларга ужуражып, менди солушканывыстың дараазында ажыл-хөрээн сонуурган чугаалажы бердивис. Сигенги кестинген шоолче айыткаш:

— Бо шыктың сигенги кажан-даа кестинмейн турган. Бо чылын сиген дүжүү эки болду. Ынчангаш чылдын-на сиген кезер участогумга хол дегбейн, моон кезин, 18 тоннаны дуу болук сараттар чаныда ийи сараат кылдыр тургустувус. Хүлээлгем 10 тонна сиген, 20 ажыг тоннаны кылып аптар боор мен.

— Эки-ле ажылдан турардыр силер. Кескен черинериниң кыдыглары, хараган, чадан үнүштер аразы аажок сигенниг. Оны кезер бодаи тур силер бе, малчын?

— Ийе. Хол кадыры-биле оны кезип алыр бис. Черле ынчан бо мынчаар ажаан ашкы дег сигенниг черлерни кагбас бис. Ниитиниң малына чем белеткелин көвүдедириниң сорулгазы салдынын турда, шаптараазыныңыг черлериниң сигенин дамдыктал кезер апаар—деп, Ооржак Алдын-оол айтырыга харыылады.

—Шын-дыр. Кижи бүрү мылыг чөп сеткилдиг, ажылга тура-соруккур боор-дур. Ыпдыг-даа болза чамдык ажылды чуду-каралаар, сигенни тотчеглей ажаар, чадаң үнүш, хараган аразы черлерни оюн кааптар кижилер тургулаар.

— Шын харын. Чөп сеткилдиг эвестер тургулаар чүве. Оруктарга чыткылап калган болун сигеннерни хараадаар-дыр мен— деп, хойжу чөпсүнду.

Олар ажылын үргулчүлей берди. Коммунист Ховалыг Деспилдейниң удурткан сигенчи звенозунче аттанывыс. Ол звено алды кижи составтыг. Олар хол кадыры-биле кезип ажылдаан, 30 тонна онаалдазын ол хүн күүсеткен. Онаалдадан ажыр 10 тоннаны белеткээш, коксула ажаалдазынче кирер бис деп—Д. Ховалыг чугаалады.

Ол хүнүң медээзи-биле алырга, совхоз 1200 ажыг тонна сиген белеткен; планнын 70 хуузун күүсеткен. Ажыл-агыйның мал чемин белеткелинде 18 бригада болгаш звенолар ажылдан турар. Оларның иштинде Угүй-оол Саттың, Удувас-оол Хомушгунуң, Сундуй-оол Монгуштуң, Деспилдей Ховалыгның удурткан бригадалары, звенозары эң идепкейлиг ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН.

ОН ХОНУКТУҢ ТҮҢНЕЛИ

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүскомунуң августуң сөөлгү он хонуунда мал чемнериниң белеткелиниң талазы-биле ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Район ниитизи-биле сиген белеткелиниң планын 63 хуу, будук-бүрү белеткээринин онаалдазын 137 хуу күүсеткен. Эрткен он хонукта совхозтар 3220 тонна сиген белеткээр турган, 2067 тоннаны сараттаан. «Сут-Хөл» совхоз он хонуктуң даалгазын 91 хуу күүсеткеш, чарышка бирги черни өскүлүп. Бо ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады тывыскан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң коргүзүүлери эрткен он хонукта багай эвес болган, ынчангаш бо совхозка туараскаадын районнуң Күш-ажылчы алдар тугун колдурген. «Октябрь 30 чылы» «Алдан-Маадыр», «Искра» совхозтарының сигенчилери багай эвес ажылдап турарлар.

Бистин корр.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕТКЕН

«Сут-Хөл» совхозтуң ажылышчилери бо хүннерге чедир ниитизи-биле 1114 тонна сигенни кезип, сараттаан болган 63 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Ажыл-агыйның үш салбырының аразында социалистиг чарышка Киров салбыр (эргелекчизи Д. Маадыр-оол) өскелерни мурнавыштаан. А Ишкин салбырның (эргелекчизи Д. Монгуш) сигенчилери сөөлгү үеде ажылдың темпизин элээн дүргедеп, сөөлгү беш хонукта 140 тонна сигенни белеткээн.

Ишкин суурда ажыл-ишчи коллективтер, албан организациялар мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Чижээ, мынаа эмнелге коллективи 20 тонна сигенни кезип, сараттаан. А малчыннар Монгуш Очур-оол, Ондар Чылбар-оол, Түлүш Эртине оларның звенолары өскелерден кызымаккай ажылдап, тус-тузунда 20-43 тонна чедир сигенни белеткээн.

Киров салбырның малчыннарындан чылгычы Монгуш Тас-оолдуң звеноза мурнаышаан. Ол амга чедир 53 тонна сигенни белеткен, планнын онаалдазын үш катап ажыр күүсеткен турар. Ол ышкан малчыннар М. Сертен-оол, Д. Сайын-Белек, М. Бакыс-оол, М. Делгер-оол дээш өскелердээ 15-20 тонна сигенни кезип, кышталарында чедирип алганнар.

Б. САТ.

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ниитиниң малына четчир чемни белеткээринге Чадаананың арга-арыг камгалалының ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүүн киришкиреп турар. Арга-арыг ажылдакчылары тус-тузунда 10 тонна сиген белеткээр планныг. Ынчангаш олар өскүлезиниң кежигүннерин ол ажылче мобилизастаан, планнын онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеп турарлар.

Т. Маговкиниң сигенчи звенозу Чадаана хоорайдан ырак эвесте алаакта сиген кезип турда, аңаа чеде берген бис. Изиг хүнүң хереллериниге дадыккан хүреңхүрец шырайлыг аныяк ооллар чаңгыс черде бөле иттирил каан хөпөөнерни тракторда чүдүргеп турлар. А дуржулгалыг сигенчи, звенонуң улуттукчузу Терентий Игнатьевич трактор кожуунуң кырында турупкан ажылдаан тур. Удатпаанда-ла кожуг кырында бичежек сараат бедип үне берди.

— Бо алаактан моон мурнунда чылдарда хөй сигенни кезип ап турдувус. Бо чылын сигеннинг үнүжү багай Ынчалза-даа мал чеми белеткээр планнывысты ажыр күүседикен бис— деп, сигенчи звенонуң кежигүннери чугааладылар.

Т. Маговкиниң сигенчи звенозу 10 тонна сиген белеткээр планын 15 тонна кылдыр күүсеткеш, сиген белеткелин ам-даа уламчылап турар.

Чадаананың ыяш ажылагыйының Сут-Хөлдө лесничествозу мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Ол коллектив ниитиниң малына 100 тонна сиген белеткээр планын 106 тонна кылдыр күүсеткен. Ылангыл Н. Сарыглар лесничествоға 11 тонна сиген белеткээр планын 2 тонна ажыргаш, «Сут-Хөл» совхозка 12 тонна сигенни белеткен бергеН. Б. Монгуш, В. Ондар болгаш оон-даа өскелер сиген белеткелинге идепкейлиг киришкен.

М. КАЛЧАН.

Комбинат — совхозка

«Тыва кобальт» комбинадының ажыл-ишчилери ниитиниң малына чем белеткээр талазы-биле Таиды районда Тока аттыг совхозка дузалажып турар.

Комбинаттың күш-ажыл болгаш шалын төлевириниң талазы-биле инженери С. Чуприниге удурткан 20 кижи составтыг бригада сиген шөлүнге бир неделя ажылдаан. Олар 25 тонна сигенни белеткээннер.

Бо хүннерде база бир бригада сиген кезилдезинче чоруткан. Мал чеминиң белеткелинге Хову-Аксының школачылары идепкейлиг дузалажып турганнар.

К. МААДЫ.

УГЛАНЫЫШКЫН — БЕДИК ШЫНАР

Продукцияның шынарынга негелдениң улгатканы бистиң үлетпүрде дүрүм болган. БЛКСМ-ниң XVIII съездизиңге чугаазынга эш Л. И. Брежнев ынчаар демдеглээн: «Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел—бистиң Төрөөн чүртүвүстүң амгы хүннериниң эң-но онзагай демдээ. Ол дээрге — түр компания эвес. Ол дээрге партияның үр үеже алган угланыышкынды-дыр. Ол үгле бо беш чылдың сорулгазы эвес, а бистиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдевистиң үр үе иштинде тодараттынар фактору болур ужурлуг».

Дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелер шынаң-ла ынчаар ажылдап турар. Ол бүдүрүлгелерде шынарның көргүзүүлерин экижидерин план ёзугаар чедип ап, технологияны сайыраңгайзыдарының, чаа техниканы шинчээдиринин, техниктиг контрольду күштелдириниң талазы-биле комплекстиг хемчегларни боттандырып, коллективке кижизидилге ажылын идепкейлиг ийдип турар.

Ынчалзаок чамдык бүдүрүлгелерде ол үгула ажылче ам-даа ханылаш кирбээн, бирги черде шынар айтырыы эвес, а ниити хемчээлдиң саптүү болуп турар. Бо талазыбиле Үлетпүр тудуг материалдарының каттыжымышкынының бүдүрүлгелериде байдал дүвүренчиг. Ында куду шынарлыг туйбуну бүдүрер-биле эптежип артыышаан турарып хыналдалар көргүскен. Хыналдага киргеН туйбудан Кызылдың заводунга 34 хуузу, Элегес-Аксыңдан 45 хуузу, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводундан 90 хуузу күрүне стандартынга дүүшпес, шынары куду болган. Бир эвес мурнунда чоруттунган хыналдаларга децизөр болза, үрей кылдыгаары Кызылдың туйбу заводунда 16 хуу, Элегес-Аксының заводунда 23 хуу кудулаан, а Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда брак харын-даа 14 хуу улгаткан. Ол чорук Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң (директору М. П. Андросов, бүдүрүлге начальниги Г. В. Глебов) продукцияның шыдарының айтырышче кижизидилге салбайн келгеннин херечилеп турар.

Туйбуну кылып бүдүрер—нарын, чиг-эттиг шынарындан болгаш ону кинчаар болбаазыратканындан дыка хөй үүне хамааржыр. Ынчангаш чиг-эттиг шынарын хынаап көөрү чугула. Ынчалзаа-даа чиг-эттиг шынарының лабораторлуг хыналдазын үгле Элегес-Аксының туйбу заводунда чорудуп турар.

Амгы үениң бүдүрүлгеан доктаатты-ган технологиялыг болур ужурлуг. А Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда технологтуг кандыг-даа документация чок: ажылчын турушта технологтуг карталар, инструкциялар чок. Оон уламыдан технология чурумун хажыдып турар: дов-довуракта янзы-бүрү, херек чок холумактар бар, бустан шыгыткаңы четче эвес азы чиг туйбуның шыгы нормазындан хөй, ону кургадыры, өртедири шын эвес болуп турар.

Бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын хынаары—эки шынарлыг продукция алырының кол фактору. Ынчалзаа бүдүрүлгени хемчээр техника-биле, хынаар хереклер-биле дерипринче чогуур сатыш салдынмайн турар. Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунда ындыг хереклер шуут чок. Туйбу марказын тодарадыр үгле чаңгыс прибор бар, а ол артында-ла үрелиг, ажылдавас. Кызылдың туйбу заводунуң лабораториязында эргежок чугула приборлар чедишпейн турар. Туйбуның соокка шыдамыг ышкаш ындыг чугула көргүзүү амгы үеде республиканың заводтарының чаңгыс-даа лабораториязында тодараттайн турар.

Ол ышкаш Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туйбу заводтарында техниктиг хынаалда кылдыстары четчелеттинмээн. Оон уламыдан туйбуну поддоннарга 15-20 кезек чедир салбайн баар, азы стандартка дүүшпес туйбуларны түдүрүп чорудары хөвар эвес.

Ындыг янзылыг четпестер дой-дүр. База бир четпес үүл: ынаңда-ла чедишпейн турар туйбуну сөөргүрүнүк чурумун хажылып, үрегдеп турары болур. Элегес-Аксының болгаш Кызыл-Мажалыктың туйбу заводтары туйбуну оваалай түдүргеш чорудуп турарындан тудуг объектилериниге оларның чартык кезин үүрмектелип, буступ калган чедип турар. А муң туйбу бүрүзүнүң-не ортаа чижек-биле алырга 50 рубль чедип турар болза, хереглекчилер ону садарынга чеже акша-хөрецге чарыгдап турарыл?

Тываның стандарттар болгаш хемчээр техника талазыбиле, күрхайгаарал лабораториязының чоокта чаа организастааны техниктиг чөвүлел хуралга продукцияның шынарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Хуралдың ажылынга киришкен бүдүрүлгелериниң специалистери шынар айтырының шүгүмчүлекчи ёзу-биле өөренип көргеН болгаш олар амгы үеде стандарттар хажыдышкының чайладыр, аттестация болгаш күш-ажылдың шынарын үнелээриниң системазын шинчээдириниң талазыбиле хемчегларни ажылдап кылып турар.

Г. ТҮТЫНИНА.

Тываның стандарттар, хемчээр техника талазыбиле күрхайгаарал лабораториязында киллис эргелекчизи.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Балык өстүрериниң улам хөгжүдер болгаш чурттуң дуе чок суглларынга балык тударын улгаттырар талазыбиле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Балыктарның үнелиг хевирлерин камгалаар болгаш өстүрер талазы-биле хемчегаерни боттандырганының, балык тударының үлетпүр аргазын таарыштырганының болгаш суг хөолбектерин хирлелиишкиниден камгалаар ажылдарны чорутканының түңнелинде сөөлгү чылдарда хөлдерден, хемнерден, суг хөолбектериндеН балык тудары элээн өскен деп доктаалда айтып турар. Хөлдерге, хөолбектерге бараанныг балык өстүрер талазы-биле спецализастаан бүдүрүлгелериниң күчүү өзүп турар. Сөөлгү он чылдарның дургузунда бо бүдүрүлгелерге бараанныг балык бүдүрери үш катап өскен.

Ынчалза-даа чер-черинің суг хөолбектериндеН балык тудары чоонуң хереглелин чедир хандырбайн турар. ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, чер-черде партия болгаш совет органнар аваа суглуг хөолбектериниң — хөлдериниң, хемнериниң, суг хөолбектериниң, мелиорация системаларының болгаш чылыг-биле ажылдаар электри станцияларының соодукчу-бассейнериниң балык өстүрер талазы-биле улуг курлавырларын чедир ажыглавайн турар.

Балык өстүрер чаа бүдүрүлгелерни тудар, ам ажылдап турарларын чаартыр талазы-биле ажылдарны хожудаңгай чорудуп турар, оларның шынары куду болгаш бүдүрүлгелерни чедир кылбаанда хүлээп алыр чоруктар хөй. Бараанныг балыкты бүдүрер талазы-биле чаа күчүлерни оожум шинчээдип ап, балык өстүрер чамдык хөолбектерни болгаш бүдүрүлгелерни чедир ажыглавайн турар, чамдык бүдүрүлгелериниң техниктиг хандырылгазы чедишпезиндеН хуусаа бетинде ажыглалдан үнер чоруктар бар.

Бүдүрүлге чорудуушкуннарын комплекстиг механизастаарының чепсек-херекселдерин эвээшти бүдүрүп турар, балык ажылын механизастаарының деңнелин оожум бедип турар.

Балык тудар, өстүрер бедик шынарлыг материалдарны чогуур хемчээнге чедир бүдүрбейн турар.

Борбаандылаан комбикормларның саны болгаш шынары балык өстүрериниң хереглелин хандырбайн турар.

Чамдык районнарга балык курлавырларын камгалаарын чедир организаставлаан, төтчеглээр чоруктар уламчылап турар болгаш суг хөолбектеринче арыглаттынмаан сугларны аксын турарындан балыктарның өлүр чоруу бар боон турар.

Балык өстүрерин улам хөгжүдер болгаш чурттуң аваа сугларынга балык тударын ковудедир соруулга-биле 1977 чылга деңизөргe, 1985 чылда аваа суглуг хөолбектерге балык тударын ийи катап өстүрерин, ниитизи-биле балык тударын 924 муң тонна, оон иштинде хөолбектер, хөлдер ажыл-агыйларынга өстүрген балыктарны тударын 504 муң тонна чедирерин, балыктыг хөолбектериниң продуктулуг чоруун ортумаа-биле 1,8 катап, а хөлдерде ам ажылдап турар бүдүрүлгелериниң бүдүрүкчүлүүн 2 катап өстүрерин ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Бо соруулгаларны күүседирил-биле балык өстүрер бүгү бүдүрүлгелерни эде дериирин, балык өстүрер 150 муң га черлерни тударын болгаш чаартырын, хөлдериниң 600 муң га шөлдүг ажыл-агыйларын тударын көргеН. Балык өстүрер-мелиорация ажылдарының күсели-биле Ладога, Чуд, Онега, Ильмень, Севан, Чан, Убинек, Байкал, Налхаш, Ханга, Сартлан хөлдерге балык тударын дыка өстүрер.

Балык өстүрер бүдүрүлгелерни борбаандылаан чемнер-биле хандырарын экижидерин болгаш байланнар чемгерер чемнерни четчирп-биле бүдүрерин көргеН.

Балык өстүрер болгаш тудар талазы-биле эртем-шипчилел ажылдарын күштелдиреп, 1978—1982 чылдарда чурттуң иштики суг хөолбектериниң балык курлавырларын чөлүг ажылаарының эртемге үндезиннерин ажылдап кылырын боттандырарын, Соңгу-барының таланың, Сибириниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң, улуг хөлдериниң болгаш суг хөолбектериниң балык талазы-биле продуктулуг чоруун бедиреп доктаалда көрүп турар. ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң системазында балык өстүрер талазы-биле чогуур өмелерни ажылдап кылыр соруулгалыг Бүгү-эвилелдиң эртемшинчилел институдун тургузарын көргеН.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели балык будүрер болгаш оларны хемнерден, хөлдерден, суг хөолбектериндеН балык тударынга аар болгаш хол-биле кылыр ажылдарны механизастаарының болгаш автоматчыдарының улуг ужур-дузалының барымдаалаш, балык өстүрериниге херектиг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни будүрери ковудедири, балыктарны будуп чыл дургузунда өстүрер тургузугларны маассалыг будүрериң организастаарын СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында көргеН.

Бойдуе байлаан камгалаар, сугну ковудедир болгаш камгалаар, бичиң хемнериниң болгаш өске-даа суг хөолбектериниң биологтуг курлавырларын камгалаар, а ол ышкаш ол үеде тургустунар суг хөолбектериниге плотиналарны тудар база балыктарны өстүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырарын доктаалда айыткан.

«Республиканың алдарлыг балык өстүрүкчүзү» деп хүндүлүг аттарны эвилелдешкен республика бүрүзүниг тургузары эргежок чугула деп көргеН.

Чер-черде суг хөолбектерин эки ажыглаар, балыкты өстүрер болгаш тудар талазы-биле планныг даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседир дээш, балык ажыл-агыйларының күчүлерин долузу-биле шинчээдип алыр болгаш оларның ажылының ажыктыг чоруун бедидер дээш, будүрүлгелерге, ажыл-агыйларга, бригадаларга болгаш звенозларга социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле организакчы ажылдың деңнелин бедидерин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының Төп Комитеттеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга саналдаан.

Ажылчыннар, балыкчыдар, балык өстүрүкчүлери, инженер-техниктиг ажылдакчылар, балык үлетпүрүнүң албан-хаакчылары бараанныг балык өстүрериниң ажыктыын бедидер, аваа суглларга балык тударын ковудедир, продуктулуг чорукту өстүрер дээш база оон-биле чүрттуң чонунга балык продукциялын хөөгүбиле бөөр дээш эки ажылдаарынга бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели өлергейлээн.

Чурттуң сиген шөлдеринде

ПЕНЗА. Мал чеми белеткээр үш үүс ажыг ажаалда-транспорт комплекстери областың сиген шөлдеринде ажылдап турар. Бедүүн болгаш чулуктуг мал чемин белеткээр талазы-биле сезонның онаалдаларын хөй ажыл-агыйлар ам күүседикен. Амгы үеде бүгү техника кукуруза ажаалдазынче киришкен. Кукурузаны 200 муң ажыг гектар черде тараан.

АШХАБАД. Туркменияның ажыл-агыйдары меде сенажын белеткээр талазы-биле хүлээлгезин күүседикен, 250 муң тонна ажыг үнелиг мал чемин курлавырлап алган. Сиген шөлдеринде үшку кезалде доостун турар. Сезон төнчүзүнге чедир сигениң ам-даа ийи дүжүүн ажаап алыр.

МАЙКОП. Адыгей автономнуг областың тараажылары чартык миллион тонна кукуруза силозун курлавырлап алырын шинтирлээннер; Бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда мал чеми белеткээр механизастаттынган улуг отрядтар ажылдап турар. Красногвардейск районда «Родина» колхозта ыыдыг отряд хүн-бүрү бетонныг оңгарларга 500 тонна кукуруза массазын салып турар.

Адыгейниң хөй ажыл-агыйларында кукуруза савац-биле болгаш тараа кудуруу-биле кады силостан турар.

РОВНО. Гощанск районда Жданов аттыг колхозтуң тараажылары бир гектардан-на костун көрбөөн дүжүттү — кукурузаның 1500 центнер погаан массазын ажаап ап турар. Олар шыгжамырларга 25 муң тонна силосту салыр болгаш чулуктуг мал чеминиң ийи чылда курлавырын тургузарын шинтирлээннер. Областың өске ажыл-агыйларында кукуруза ажаалдазы база чедишкиниг чоруп турар.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ МООЖА

ЧЕРКАССЫ ОБЛАСТЬ. Черкассы районда «Маяк» деп мурнакчы колхозтуң тараажылары бо чылын чаа чедишкиннерлиг болган. Колхозтуң мурнакчы комбайнерлери кижи бүрүзү 800—1000 тонна тараанны бастырган. Тараа кезилдезиниң дозулганының сөөлүнде ажаап алган шөлге тиилекчилерге байыр чедиришкини болган.

ЧУРУКТА: комбайнер Федор Семенович Бояриновтуң байыр чедиришкинин хүлээп ап турары.

И. ВОЛЧКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Партиянын ленинчи аграр политиказынын боттанышкынынын ачызында ыраккы Мөңгүн-Тайга районда улуг чаартылгалар болгулаан. Ону мындыг чижектерден көрүп болур. 1965 чылда районнун көдээ ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 82 муң рубль турган болза, тоску беш чылдың төнчүзүнде ол 310 муң рубль четкей, азы 3,7 катап көвүдээн. Ол-ла үеним дургузунда көдээ ажыл-агый машиналарының парыгы база өскен. Көдээ ажыл-агый продукциязын, ылангыл эзт, дүк бүдүрери элээн көвүдээн. Мыйыстыг болза малдың, чылгының баш саны өзүлделиг болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның материалдыг базазын быжыглаар, ону специалистер-биле хандырар, оларны көдээге турумчудар талазы-биле айтырыг таарымчалыг шиитпирлеттиниг турар. Районнун ажыл-ишчилери бо чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиргиче бүгү күштү угландырып турар.

Ынчалза-даа районда бүгүле чүүлдер чогуур деннеге шиитпирлеттинген дээр болза, бот-шугумчүлекчи эвес болур иймек. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунун шиитпирлеринге дүүштүр районнун партия организациязының сорулгаларының дугаймында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомунун чоокта чаа болган пленумунга ажыл-херекте эки талаларны болгаш четпестерни коммунистер тодаргай анализтеп, оон чогуур түүнелдиг үндүрген.

Мал бажын өстүрериниң, оон продуктулуун бедиериниң, күрүне планнарын күүседириниң талазы-биле чамдык эки түүнелдер чедип алдынза-даа, шиитпирлезе чогуур айтырыглар хөй болуп артышаан. 1965 чылда турганынга дениэрге, бо чылдың январында хой, өскүнүн саны 9969 баш эвээжээн, бир хойга онаштыр кыргаан дүк 300 грамм хире кудулаан баткан. Ынчангаш бо чылын күрүнеге дүк садарының планын күүседириг бергедээн. Эзт садарының планын күүседириниң аргалары бар. А шээр малдың баш санын өстүрериниң планын күүседиринге бергедээнинер база бар.

Районнун ажыл-агыйлары четчир санныг машина-техника-биле хандыртынза-даа, ону ажыглап турарының деннели чаныс. Чаа техниканы алгаш, оон хуусаалы четпээнде-ле үрээр, үндүр бижиир чоруктар уламчылап турар. Механизаторларны, чоларачыларны белеткээр, оларның харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылче совхозтарда партия организациялары болгаш ажыл-агыйлар удуртукжүдеринге, оон продуктулуун бедиринге бир чүүл чүүл —көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастаары болуп турар. Совхозтарда бо ажыл дыка четпес тургустунган. Чижээ, сезоннут ажыл—хой кыргылдазын ап көрээли. Хой кыргыр электроагрегаттарны тургускан-даа болза, кижилерин ацаа ажылдаарынга өөретпээнинден, кыргылданың хөй кезиин хол хачылары-биле чорудун келгеп. Бо чорук дүктүн шынарынга, камналгазынга багай салдарны чедирип турар.

Чер ажылының механизациязы багай. Боже ажыл-агыйларның удуртукчулары, партия организациялары кошкак кичээнгей салганындан чамдык черлерни шиитгээдип ап, мал чеми культураларның тарылгазын чорудун турары дыка бөдүүн, куду шынарлыг. А оон ап турар дүжүт чаныс. Сигеп кезер, белүп, хөнзөпеп, сараатаар чамдык техника бар. Ону ажыттап, ажылдадыр кадрлар дыка эвээш. Ынчангаш бо талазы-биле кылаа чогуур ажыл хөй. Көдээ ажыл-агыйны механизастаары, ацаа ажылдаар кадрларны шилиири, таарыштыр тургузары, кижилерни совхозтар директориларындан, ыида партия организациялыларындан негеттиниг турар.

Агаар-бойдустун чайгаар болур таарымча чок халавындан малды камгалаар дээш ажылды, оон ажаадда-хайгаарадыр ам-даа четпес чорудун турарындан малдың өлүп-хораары эвээжеевин турар. Ылангыя сөөлгү эрткен ийи чылдарның кыжымында 32 муң баш мал өлүп-хораан. Ол дыка улуг каража болган. Ынчангаш агаар-бойдустун таарымча чок байдалдарынга удур демисел чорударының болдупар хемчеглерни бөөн бурунгаар ап чорудары ажыл-агыйларның удуртукчуларындан, специалистеринден кол хамааржыр. Ылангыя малдың семиртилгезин чөп организастаары, мал ажылынга кызымак кижилерни шилип алыры, малга быжыг чем-суурну тургузары, ажаалда хайгааралын эки-жидери чугула сорулга болуп турар.

Хой ажылы—районда кол адыр. Ындыг турбуже, оон баш санын өстүрөр, чаш төлүп камгалап алыр дээш демисел чогуур деннелге четпейн турар. Тоску беш чылда район төрүүр үүс башка онаштыр малдың чаш төлүп 73 башты камгалап алганы ол планга дыка четпес. Бо чылын төрүүр үүс баштанна 75 бызааны, 74 хураганны, 58 анайны, 79 кулувну камгалап алган. Уксаажыдылга ажылы суда тургустунган. Тарып боозадылга айтырыын хуралдарга хөй удаа чугаалажып келээ-даа, херек кырында оон күүселдези багай болуп турар.

Малга четчир хемчээлдиг чем базазын тургузары—чугула айтырыг. Бо хүннерде белеткеттинген малдың бөдүүн чемниң чемгерилге единицазын малдың ниити баш санына онаштыр алырга үүле 14 хуу болуп турар. Садын ап турар концентраттыг чемнер-биле кады алырга, 69 хуу хандыртынган.

Бо бүгүлү өөренип көргеш, малга бөлүүн чем белеткелин 2000 тонна чедир көвүдедири кол сорулга болуп тургустунган. Ону чедип алыр дээш, Тес-Хемниң Ак-Чыраага механизастаттынган бригадаларны бүүрүн хандырып турган тургузары, оларны доктаамал ажылдадырын чедип алыры, ол ышкаш районнуң девискээринге көк суда тарыыр шөлдү 500 га чедирип, суггаттыг черлерни долузуубиле ажыглаарын боттандырарының эргезөк чугулазын пленум бир код сорулга кылдыр айыткан.

Ажыдда четпестерни чайлаткаш, салдынган сорулгаларны күүседири көдээде партия организацияларының тодаргай угланыышкынныг кызымак ажылындан кол хамааржыр. Ынчангаш ажыл-агыйларның экономиказынче ханыдан кирип, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын хөгжүдериниң арга-курлавырын тып, ажыл-агыйжы айтырыгларны кижилерге ажылы-биле холбаштыр чорудары оларның кол сорулгазы болур.

М. ОНДАР.

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунун шиитпирлерин — амыдыралга

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазының коллективи бирги чартык чылдың база дараазында айларның планныг даалгаларын чедишкиннинг күүсеткен. Совхоз дирекциязының болгаш партиомнуң шилчиир Кызыл тугун ук коллективке тывыскан.

ЧУРУКТАРДА: кадарчы СЭКП кежигүну К. Ч. Ондар биле мурнакчы саанчы Д. М. Ондар.

Н. БАЗЫРНЫҢ фотозу.

МАЛГА САЗА БАСТЫРГАН

Тожу районда «Май бирги» совхозтуң мал чеминиг тараан көк-сулазын суурнуң чүрүтакчыларының хуузунда шиектери, Кара-Сал Шур-оолдун кадарын турар чылгызы тараа үнүп эгелээндеи бөөр саза базып, чип келген. Совхозтуң дирекциязы болгаш Ий көдээ Советтиң күүсүмү ол көк-суланы камгалаар, малга чаза бастырбас талаазыбиле даштаг хемчег албайн келген.

Тарылга шолун карактан хайгаараар, оларны мал-маганга бастырбас, чидиртпес дээш ийи таңдыыл кадарчыларны тургускан турган. Ынчалза-даа ол «кадарчылар» шөлде тараанны мал саза базып, чип турда-ла, ону херекте-даа албас, боттарының хуулда чоруун кылын, мнай-бөөр чоруун турганнар. Чылгычы Шур-оол чазын-из совхозтан бир кодан саар 5-лер алгаш, бе саап, хымыс кылыр болган. А херек кырында ол хымыс-даа кылбаан, хөрүн бодунуң туразыбиле аржаанган чоруп каап. Ол чоруурда чылгызын эглунга чагын каан. Ол оглу чылгызын орта-даа кадарбас, ынчайгаш тарылга шолунче кирип чайлазны ол. Эрткен чылын аңна тараан 50 гектар көк-суланы база-ла мал саза базып, чип каан, аңна хамаарыштыр база хемчег алдынмаан болгай.

Улуг-Чайлагда 100 гектар ажыг черде тараан көк-сула ам сандан үнген. Тараа, сигеп шөлдерин малга бастырбас дугайында доктаал шиитпирлер-даа бар. Малы-биле тараа, сигеп бастырган кижилерге база тарылганы багай кадагалаан кижилерге онаар торгаал, хемчеглер-даа ында айыттынган болгай. Совхозтуң ол хире көк-сулазы үреллген-дир. Ам оон орнун, төлекирин кым эгидерил?

Д. АПЫР-САНАА.

ЧАА ТӨЛЕВИЛЕЛ

«Новосибирсксельэлектропроект» институдунуң Тыва-да филиалының чогаадыкчы коллективиниң ажылдан кылганы Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң куш фабриказын алгыдар дугайында планын РСФСР-ниң куш улеттурунуң кол эргелеви бадылаан.

Төлевилелди кылган кижилер куш фабрикаларының амыы кажаалаларының күжүн улаттырарын көрген. Мурнунда бир кажаага он муң төрүүр дагаа турган болза, оларны көзөктерге турар кылдыр дерипторге, сак ийи катап улгадыр. Ол кажаага өскүр дериг-черекселдерни кылыптарга төрүүр дагааның саны 36 муң чедер. Дагааларны көзөктерге азырап, ажаарга сугарылганы, чемгерилгени доклуу-биле механизастаарынга тавымчалыг болган.

«Көк-Тей» совхозта ийи куш кажаазын эде дерзин, үш дугаарын кылып эгелээн. Куш фабриказынга ийи муң төрүүр дагаа түрар, бо болза мурнукузундан ийи катап хөй болур.

Т. ХЕРГЕК.

ЧАРЫШТА ЧАА ҮЕ-ЧАДА

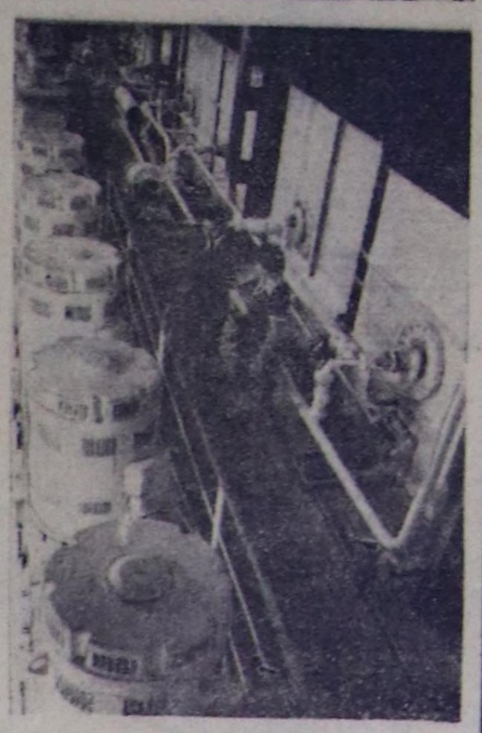

Н. СВЕРИДАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Колхозтарның болгаш чигир заводунуң коллективтериниң аразында куш-ажылчы кады ажылдажылганы хөгжүдер талазыбиле инициативаны көдүрүп үндүрген Винницка областың Ямпольск районунуң свёкла өстүрүкчүлериниге болгаш чигир заводунуң ажылчыларынга чагаазынга СЭКП ТК-ның Чингиве секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалаан демдеглээн: «Ол кайгамчыктыг эгелээшкин ниити күрүне улуг ужур-дузалыг. Ол эгелээшкин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эдин болбаазырадын кылын турар үлетпүр адырларының ажылдакчыларының болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эдин болбаазырадын кылын турар үлетпүр адырларының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын хөгжүдериниге чаа үе-чаданы ажыктаан».

Кады ажылдан кылган социалистиг хүлээлгелериниге көдээниң ажыл-ишчилери болгаш заводтуң ажылчыннары бо чылын шөлдериниң гектар бүрүзүнден 50 центнер ак чигирни болгаш свёкланы пландан ажыр белеткеп алырының күүселиг-биле немей 4000 тонна продукцияны алырын база чидириглерни эвээжедирин шиитпирлээннер.

Амгы үеде ямпольчулар бүгү алган черлериниң болгаш звеноларының свёкла ажаалдазынга база ону ажылдан кылырынга беленин хынап турар.

ЧУРУКТА: Калинин аттыг колхозтуң шөлдериниге кол агроном Василий Гриник (оң талазында) болгаш звеньевой Виталий Барановский оларның турары; Гоноровский чигир заводунуң цехинде.

АЖЫКТЫГ ДАДЫГЫЫШКЫН

Бо чер шашкын Енисейниң барык баазы болур, боданыже, сын тырта турар болгаш мындыг чадавас, дээрге бичии-даа булут үнүп келгеш, суттун чашкынын куда каантар. Агаар-бойдус өскерилге чок каан турар хүннер хөвар. Бо удаада база кудай чаңнап каан турган. Азас ортумак школазының өөреникчилери Эн-Суг аксында улуг сигеп шөлүн эзлепкен, малга чем белеткээриниг ажылынче изиг түлүк шымныга берген турган ие.

— Өөреникчилериниг тургускан хөпээннери хөй болдур ийин. Бо хүн маңаа улуг-ла сараат тургустунар боор. Чаашкын шаптыктан канчаар болду— дээш, Эн-Сугда хойжу Кол Доржулаң дээрже көрүп каан, далашкан, дүүгрээн шиичилиг чугаалап турду. Малчын кезек үүктелиишкин соонда чугаазын уламчылады: — Көрүөр даан, дөспес эрестерни улуг сараттың таваан сала берипторлер...

Агаар-бойдустуң могадыышкыннары школачы сигенчилерге мөөндак боон шыдаваан. Оларның холдары тудуңгур, буттары базынгыр изиг түлүк ажылдаан, кончут улуг сараатты тургуза каашканнар. Улуг-Хемниң эриинде дыттар, кадыннар аразында турар майгыннарга кежээ ацаргандa сигенчилер чыгдын келгеннер. Бөгүн кылган ажылының түүнелин билип алыксаан база даарта канчаар ажылдаарын дыңнап алырыч күүсүн сигенчи өөреникчилер бригадазының кежигүннери бригадир-башкызы Байгыжык Бичe-оолдан айтырып турганнар:

— Чеже тоннаның сараадын тургустувус, башкы, дүүнгүзүнден хөй боор аа?

— Бөгүнгү ийи сараат сес тонна болду. Даарта колдуунда сигенни болер бис. Кезилде уламчылаар. Узун алаактың кестинген сигени шала шык болгаш-тыр, ону бичe маңаар ацаар. Бо-ла шиинвебиле ажылдаар болзувусса, Эн-Суг оргузунуң сигенин малга хоолулуг погаан турда ажаан доозуттар боор бис, оолдар.

Аът ажаакчызы Кол Лопсан-Доржу чугаага база киржи берде:

— Эрткен чылын маңаа үш сигенчи бригада ажылдап турза-даа, ажылы чогенчиг болган чүве. Ажылды таарыштыр баштаваска ындыг боор-дур ийин. Ынчаарда сигенчилер чүгле кезер машинаже көрүп алгаш олурун турганнар болбазыкка. Болар дээш, кырган артында дыт будуунда аскылап каан кадырларже айыткаш, чугаазын уламчылады — аңаа турганнар-ла болгай. Мен оларны ылап чидадыр таптан кагдым. Оолдар оларны туткаш, хөрлин-хөрлин кезин турда, чүгле шилрээр боор оң — деп хөорей аарак чугаалады...

Каш хонук эрткенде башкы-бригадир-биле база катап ужурашкаш ,оларның ажылын сонуургаан мен. Бистиң ол чугаалажын олурган үевисте бригаданың улуг кижилери база бар болган.

— Бригадада он алды өөреникчи, алды улуг кижи бар. Бистиң эргевисте «Беларусьту», ДТ—75 тракторну, алды аътты быжыглаан. Күжүүс четчир. Плановые — сигеп биле сенажты 150 тоннаны белеткээр. Куш-ажылчы дуржулга эвээш-даа болза, оолдар ажылдап турда - кежээдир.

Лопсан-Доржу ирей черле ындыг: бичиилле эпчоксунган чүүлүн ажыы-биле чугаалаар. Ол бо удаада ыынча дээн:

— Оолдарының ажылдап турары-даа кежээ-дир. Ынчалза-даа аъттарынарның оорга-мойнун кампаар билер, оолдар. Ында аът чарыжы боор турар эвес, дыка шаплайн көрүүлер, оолдар.

Бистиң чугаавыска бир малчын база киржи хона берди:

— Өөреникчилер никтиибиле чеже тонна мал чемнэ белеткеп каапканыл, башкы?

— Дөртен тонна ажын тур. Удавас сенаж салып эгелээр бис. Ынчангаш ам-даа хөй гектар черниң сигения кезер ацаар бис. Дүүде ховунуң сигениниң үнүжү чаагай чорду. Ынчаарда трактористер чай чок ажылдаар аңаялар. Оларны дыштаныры-биле халай каантар аныяк трактористер өөреникчилер ораазында база бар болдур ийин—деп, башкы чоргаарал-биле чугаалады.

Өөреникчилериниң сигенчи бригадазы «Тоора-Хем» совхозка 30 тонна сиген, 100 тонна сенаж салын өзөр керээни чарган, ажылды шалынчы өзу-биле чорудун турганын чугаалаалдыыс. Районга мал чеми белеткээриниг ажылы эгелээнден бөөр ооң баштайгы он хонуунуң түүнелин үндүрерге, бирги черни өөреникчилер бригадазы алган. Оларга бригададар аразынга шилчип чоруур Кызыл тукту болгаш экша шаңналын тыыскан. Ушку он хонуктуң түүнелинде база өөреникчилер бригадазы тергиидээн. Эки ажылдаан бригада дээш, оларга турасказадын, Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген. Өөреникчилер бригадазы совхозка ай ажыг ажылдаан, 100 тонна сенажты, 68 тонна сигении, он тонна будук-бүрү мал чемин белеткеп бергеп. Мал чеминиң белеткелинге ажылдап турган өөреникчилер бригадазының кежигүннери ажыктыг күш-ажылчы дадыгыышкынны алганнар. Олар ажыы-бүрү ажылдарны кылын билир болганнар. Хол кадыыры-биле сигеп кезерни, тракторга сигеп түдүрер, дүжүреринге аът-биле ажылдаарын олар шуптузун билир. Өөреникчилерден Родион Кол, Володя Севек, Федя Кушчаш, Слава Доржу, Борис Сеңзанек болгаш оон-даа өскелер эрестиг ажылдааннар.

Азас ортумак школазының өөреникчилериниң сигенчи бригадазы чүгле бодунуң төрөөн совхозу «Тоора-Хемдер» эвес, бүгү районда ап дээре ажылдыг сигенчи бригадаларның бирээзи болганынга школа коллективи чоргаарланыр.

А. ПУГУУРАК.

Тоора-Хем суур.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ

Тожу районнуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи 10-гу беш чылдың 3-кү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Коллектив 1977 ажыл-агый чылында планныг онаалдаларын хуусаа бетинде чедишкиннинг күүсеткеш министерстволуң комбинаттар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун болгаш акша шаңналын чедип алган. Ол ышкаш районнуң бүүрүлгелер аразынга социалистиг чарыжынга бирги черни элээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын ийи удаа улаштыр чедип алган.

Коллектив 1978 чылдың 7 айларында планныг онаалдазын ниитизи-биле 108,5 хуу күүсеткен. Мурнакчыларның саны чылдын-на өзүп турар, ай болгаш квартал планын үргүлчү ажыр күүсеп турарлар хөй. Фотограф В. Борисов 7 айларның планын 112 хуу, ийик дааранакчызы А. Беренцев 121 хуу, дааранакчылар Е. Чигжит, К. Каткова, Ш. Кенден туспузунда хүлээлгелерин 110—118 хуу күүсеткеннер. Социалистиг чарыштың түүнелдерин ай болгаш квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан турар бис.

Коллективтин кежигүннери политвоведилгеде шуптузу хаара туттунган. Неделя санында бир удаа информацияны эрттирип турар. Моон мурнунда чылдарда үндүрген продукцияның шынары куду, чамдык мастерлер материалдар үрей даараар, чоннуң чагыгларының хуусаазын эрттирип-тер чоруктар турган. Ол четпестерни чайладыр сорулгабиле 1978 чылдың эгелиндезе мастер бүрүзүнге шынар талонун тургускан, тускай комиссия ажылдап, олар неделя санында бир удаа шынар болгаш хуусаа талазы-биле ыынналданы кылып турар. Мыйдыг хемчеглерни ап келгениниг түүнелиниге үстүнде айыткан четпестер колдуунда чайлаттынган.

Хөй-ниитиниң көрүм-чүрүмүн үреэр чорук-биле коллективте комсомол, профвилел организациялары демиселди чорудун, кижизидилге ажылын күштелдирип турар.

Коллектив кежигүннери 10-гу беш чылдың 3-кү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде, декабрь 25-те күүседир дээш аразында чарыштыг ажылдап турар.

Б. ООРЖАК.

Амыдырал хандырылга комбинадының директору.

«Шынга» парлаан соонда

ЧЫРЫП ЭГЕЛЭЭН

Ак-Довурак хоорайның Набережная кудумчузунуң чүрүтакчыларының «Сайгылгаан чокта»... деп эгелиг чагаазы август 13-те парлаттынган. Ук кудумчуга сайгылгаан чырыыстаандан бээр ай чедип турарын ында бижээн.

Улус депутаттарының Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы З. Ф. Манчинаның редакцияга дыңнатканы:

Чүрүтакчыларны шүүгүнчүлеп бижээни чөптүг. Ол кудумчуның электри шугумун септеп турганындан сайгылгаан ай хире кыпнаан. Септелге үезинде чаа трансформаторну тургузуп, шугумну көшкен. Бажыннарда сайгылгаан чырып эгелээн.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: бичии-даа болза, бүзүрелдиг

Омскиниң «Гидропривод» заводу эштиг гидромоторларны бүдүрүп эгелээн. Элээн каш ындыг бичии моторларны дүжүт ажаан алыр комбайнга эштээш, оон денизиин барык тонна чедир чиигедип болур. А кол чүүл—быжыг эвес шимчедикчилерни бүзүрелдиг моторлар-биле солууру болур.

Комбайнның азы кандыгдаа өске машинаның кабиназында олурган механизатор кижи - гидромоторларны ходелдирип, оларның ажылдаарын башкарып, артык моторларны өжүрүп, кывар, чаар материалдарны кампап алыр аргалыг. Комбайнарның азы өске-даа машиналарның ажылдаар системазын гидромоторлар-биле солуур чорук механизаторларның ажылын чиигедир, техниканың бүдүрүкчүлүүн белидер, металлды кампап алыр арганы бөөр.

УКРАИНА: шахтада чаа техника

«Донецугольэ» каттыжышкынының «Мурнуу Донбасск» деп № 1 шахтазында боду башкартынар саналга комплекизин ажыглалга киргген. Оон системаларын бирээзи шахтаже киргеп бүгү дагжыларның табель үчүдүн кылын турар. Механизастаан өске системазы хөмүр-даш тыыжының техниказы канчаар ажылдап турарын контрольдаар. Улетпүр телевидениезиында диспетчериниң идегелдиг дузалакчызы апарган.

«Мурнуу Донбасск» шахтада ол саналга комплекиан—Украинаның хөмүр-даш улетпүрүнүн бүдүрүлгелериниг чаарби бешки комплекс боон турар. Электроинуг саналга машиналарын ажыглаары ында улам калбарган. «Социалистиг Донбасс» солун аттыг шахтада чаа техниканы ажыглаарын улам калбарткан. Ол чорук дагжыларның күш-ажылын чиигедип, техниканың бүдүрүкчүлүүн бедидип, хөмүр-даш тыыжын көвүдедип турар. Оларның байлак дүжүлгазын чүрттүп хөмүр-даш улетпүрүнүн өскеде бүдүрүлгелериниге ажыглап болур.

ЛАТВИЯ: завод — заводту шефтеп турар

Резекнеде «Электроинструмент» деп завод бодунуң бүдүрүлге күчүзүн хуусаа бетинде шиитгээдип алганының байырлалынга база киришкен. Саалда херекселдерни бүдүрер заводтуң коллективи «Электроинструмент» заводтуң коллективиниге шеф дузаламчызын көргүзүп келген. Шефчилериниң төлээлекчилериниге Хүндүлел бижиктерни болгаш өске-даа өртемчит белектерни тывыскан.

Саалда херекселдерни бүдүрер завод—мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Шалынчы ажылдыг бүдүрүлге коллективи төлевилел күүзүн шиитгээдип ап турар чаа бүдүрүлге коллективи-биле чыл эгезинде социалистиг чарыштыг чарган. Социалистиг чарыштың кол утказы—чаа бүдүрүлге коллективиниге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзери турган. Бүдүрүлгениң белеткээриниң чугула хөй айтырыгларын шиитпирлээриниге шефчилериниң технологтары эң идепкейлиг киржин, улуг дузаны чедиргген. Бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тывырынга болгаш ажыглаарынга шефчилер боттуг дузаны көргүскен.

Саалда херекселдерин бүдүрер заводтуң коллективи партия хооркомунуң сүмезин баргаар өске-даа бүдүрүлгелерге практиктиг дузаны чедирип келген. Инженер кадрларны белеткээр, оларның билиин бедидер талазы-биле ол завод хоорайның бүдүрүлге базазы болуп турар.

КАЗАХСТАН: чугула курлавырны ажыглап турар

Кужуруут черлерни шиитгээдин, ажыглалга киирериниң аргазын артемдеппер ажылдан кылган. Республикада 72 миллион гектар кужуруут черлер бар.

Эртемденнериниң саналларын, ажылдан кылган аргаметодтарын хой колхозтар болгаш совхозтар ам боттандырып эгелээн. Кужуруут черлерни үш куражаглыг кылдыр айларын, кужурну чидиреринге гипсти, фосфогипсти болгаш өске-даа материалдарны калбаа-биле ажыглап турар. Кыска хуусаада чартык миллион гектар кужуруут шоллу шиитгээдил алган. Мурнакчы ажыл-агыйлар кужуруут турган черлериниң бир гектарындан 10—12 центнер арбай дүжүдүн ажаан ап турар.

КИРГИЗИЯ: куйларда музей

Ош хоорайның кедээзинде Сулейманның бедик даанын улуг куйларынга бодунуң чаа салбырын областың төөгү музейи чоокта чаа ажыткан. Муң ажыг дөрбелчин метр ниити шолдуг үжен хире өрээлдеринг куйларда ынаы-бүрү солун чүүлдерин делген салган. Мурнуу Киргизияның диринг амытаннарын болгаш үнүш байлаының дээжилерин ында көргүскен.

Сулейманның улуг даа бодуда музей боон турар. Чүүт чүдүрген хой тевелерлиг чорумал улустарга Сулейманда-даа хой үүс чылдарның дургузунда орук айтыкчызы болуп келген. Фергана шынаазынга сууржуң чүрттакчылар турганын хеченлеп турар эрте-буруңгу шагның культуразының солун чүүлдерин чер шиичилекчилери чоокта чаа тыпкан. «Хүлер чылы» дээр үш муң чылдар бурунгаар Фергана шынаазынга сууржуң турганын эртемденнер бадыткаан.

ЧЕРНИҢ НҮҮРҮНДЕ КОСМОСЧЕ УЛАМ ХАНЫЛАП

Академик В. П. Глушко-биле бистиң чүтаалажып органывыс улуг эвес кабинет оон эозиниң чогаадыкчы сүдүзунуң дутайын херечилеп турар. Хаанны дуртаар ном салыр черлерде совет болгаш даштыкы шылгарангай эртемденнериң, чүүц-даа мурнунда К. Э. Циолковскийниң ажылдарын чыын салган. Оон салдары-биле суук кыыр чүүлге ажылдаар ракета шимчедикчилериниң келир үеде чогаадыкчызы, амгы үеде Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи база Күрүне шаңналдарының лауреады, оп дөрт харлыында-ла болунуң бүгү амыдыралын космонавтикага тураскаадыр деп ол шинтирлээн. Библиотекада хүндүлүг черни академик С. П. Королевтуң номнары эоргэн. Оон-биле конструкторну үр чылдарның дургузунда ракета-космос системаларын тургузаар талазы-биле ичиги ажыл харыдаштырып келген.

Академикке салган баштайгы айтырыг космоска, ону шинтээдип алырының чаа чайыннанчак арынарына тураскаатыңган болган.

— Черни долгандыр орбитада Владимир Ковалёнок, Александр Иванченков, Валерий Быковский болгаш ГДР-ниң хамаатызы Зигмунд Йен олардан тургустунган каттышкан экипаж «Салют-6» — «Союз-29» — «Союз-31» комплекстиг иштинде чүрттап, ажылдап турар-дыр. Ол фактыны силер канчаар үнелеп көрүп турар силер, Валентин Петрович?

— Космосту билип алырынга болгаш шинтээдип алырынга чаа чугула бо чаданың ужур-дузазының кайы-хире улуун эки билип турар болганымда мен ёзулуг чоргаарданып, өөрүп тур мен. Мээң Төрөөн чуртум, мээң улузум, мээң партиям кижи төрелгетенге Октяргайже орукту чүүлге ажыктан эвес, харын делегей космонавтиказының хогжүлдезинге үндезин салышкыны киргеннинге өөрүп тур мен. Үндезин эртемниг эргеажыктарынга, кижилериг чаагай чоруу дээш космос техниказын ажыглап турган, совет эртемденнер чээрби чыл дургузунда билдинмес октяргайны тускай сорулгалыг, калбак хемчээлдерге өөренип келген. Космонавтика партия съездилеринге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессияларынга чугаалажып көөр чүүл болу бергени ойзагай эвес деп бе? Ол талазы-биле эоргеглиг соруагалар амгы үеде улус ажыл-агыйының бет чыл планларында илереттинген. Чаңгыс чурттуң эртемтехниктиг күчүү чежекемниң-даа улуг болза, бир эвес ол делегей айтырымын күрүнелериң база улустарның дем-каттыштырылгазы шинтирлей берее космосту шинтээдип алганындан ажык хөй катан улуг болур. Акы-дүңмалышкы социалистиг чурттарның кужениишкиннерин каттыштырып турар «Интеркосмостуң» программазы ону бадыткаан. Чехословакияның, Польшаның, а ам Германы Демократтыг Республиканың телээлекчилериниң киришкени каттышкан ужудуушкуннар ол программаның үре-түңнелдиниң эң дээре херечилп болур.

Каттышкан кужениишкиннер-биле космосту эөрспин көөрүнүң идеязын улуг Циолковскийниң эң баштай идип үндүргени билдингир болгай. Оон «Черден дашкаар» деп номунда каттышкан экипажтың баштайгы овур-хевирин бис тып алыр бис. Практиктаг космонавтиканың эгезинде үеде ол идеяларны хөй кижилер фантазия кылдыр билип турган, а амгы үеде ону шылгарангай баш удур көөр чорун кылдыр үнелеп турар. Орбитага каттышкан экипажтарның ажылы ам безин кайгамчыктыг түңнелдерни бергеи. Акы-дүңмалышкы улустарның—Болгарияның, Венгрияның, Кубаның, Монголдуң болгаш Румынияның телээлекчилериниң келир үеде старттары база кайгамчыктыг түңнелдерлиг болурунга бүзүреп турар мен.

— Ада-чурттуң суук кыыр чүүлге ажылдаар ракета шимчедикчилерин тургузарының үндезилекчилериниң бирээзи кылдыр силерни хоойлу ёзугаар санап турар. Силериң тургускан шимчедикчилериниң дузазы-биле Черниң баштайгы кылымал спутниги, Айның, Венераның болгаш Марстың талазынче планеталар аразының станциялары ужуп үнген болгай. Ол ажылдарның кайызы силерге эң-не үнелигил?

— Берге айтырыг-дыр. Хей миллион аът күштүг амгы үениң ракета шимчедикчилерин тургузарыончуг нарын херек болур. Оларны бүдүрүп кылырынга эртемденнериң, специалистериң, ажылчыннарның улуг коллективи киржип турар. Баштайгы спутникти ужудуп үндүрген ракетага тургускан шимчедикчилер шуптуъуска улуг үнелиг. Ынчалза-даа «Восток» деп ракета-космос системазы улуг тиилелге болган. Ада бистиң чаңгыс ада-чуртуувус Юрий Гагарин Черден дашкаар баштайгы аян-чорукту кылган, Черден дашкаар башкартының чоруур ужудуушкуннарының эразын ажыткан. Чүгле кылдыңган чүүл-биле кызыгаарланып, каар болза эртемден кижи эртемден болбас ийик. Мурнувуста бистиң чаа ажылдар маңаа турар, а ол чүл дээрге чаа өөрүшкүлер болур.

— Космонавтиканың келир үезин канчаар бодап турар силер?

— Черниң баштайгы кылымал спутниги салып үндүрген хүнге бодаарга, ам ол дугайын чугаалаары белен ыныаш сагындырар, ынчалза-даа берге. Хөнүү биле алгаының соонда эвээшти билир мышкаш сагындырар болган; биле алышкының кызыгаары чок. Ынчалза-даа ийиндыг чүүл маргыш чок: космосче ужуп үнгеш, кижи төрелгетен улам-на улуг бедиктерже чүткүүр, а өске талазында, орбитадан кара чаңгыс, катаптаттышмас төрөөн Черинче улам-на кичээнгейлиг көөр. Чер деп планетаны—медерелдиң кавайын, Октяргайның ол кайгамчык ортулуун келир салгалдарга камгалап бөөр кылдыр амыдыралды ынчаар тургузар деп чайгылыш чок шинтпир Черниң чурттакчыларынга шуутда бижигып тургустунар. Тайбың болгаш улустар аразына бот-боттарын бодчир чорук—бистиң планетавыска амыдыралды камгалап алырының база ону чечектелдирериниң херээнге бараан болур ужурлуг.

Сөөлгү айтырыг академик Глушконуң чоокшулап келген болуушкуннарынга холбашкан: ол ам чедеп харлаар. Оон-биле кеды космонавтиканың тадазы-биле оон ажылдап келгенниңи бежен чылы болза болур.

— Ол хүнүң бүдүүзүнде, Валентин Петрович, эртемнин нарын берге орууне чаа кирип турарларга чүүц чугаалаксаар силер.

— Ол айтырыгта харыылаарының мурнунда космонавтиканың тургустунганындан эгелээш оон чаңыннанчак чедишкиннериниге чедир берге орукту эртекним болгаш техникаңың коочунарынга — мээң өөрүмге ааскежинти болгаш чогаадыкчы чорукту күзеп тур мен. Аныктарга күзеп каар чүүлүм болза—бистиң салгалывыстың чедишкиннериниң бүгү эң дээре чүүлду алырын, оларны хогжүдерин болгаш кевудедирин, бистиң Төрөөн чуртувустуң чаагай чоруунга, Черге амыдыралды чечектелдирери дээш космосту өөренириниң база шинтээдип алырының херээн бурунгаарладып шимчедирин күзедим.

А. РОМАНОВ.
(СЭТА).

МАССАЛЫГ МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ СИМВОЛУ

ССРЭ-НИН КҮШ-АЖЫЛДЫН КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕНИ БЕЖЕН ЧЫЛ БОЛГАН

Бистиң чуртувустуң 91 муң чыгыы ажылчы чоннары онгу беш чылдың чылдарында Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Бо санны ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Шаңнал кылдызы СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Бо чылдың сентябрь 7-де ук шаңналды тургускан хүндөн бээр 50 чыл болур, ол болза Россия федерациязының болгаш өске-даа республикаларның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерин салгаан. 1928 чылда ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитеди болгаш Улус Комиссарлар Чөвүлелин Бүгү-эвилелдиң чаңгыс аай орденин тургускан.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг орденни тургускан соонда-даа республикалар орденнери-биле шаңнаары үргүлчүлеп турган, оон соонда ССРЭ-ниң ТКК-зы ол орденнер-биле шаңнаарын соксадырын саналдаан. Күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны ССР Эвилелиниң өмүнээзинден Бүгү-эвилелдиң Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле демдеглээр апарган. Эвилелдешкен республикаларның ТКК-ларының мурнунда тывыскан бүгү орденнери амгы үеде күштүг болуп арткан.

Бир дугаарлыг Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени Ленинградта Путилов, амгы Киров заводтуң коллективинге тывыскан. Ол орденниң баштайгылары-биле «Красин» болгаш «Малыгин» деп дош чарар корабльдер, оларга чораан поляр экспедициялаының киржикчилери база корабльдериң командаларының кежигүннери, кодээ ажыл-агый машина тудуушкунуң Ростовта заводу, Кара база Азов далайларга суг аданга ажылдар экспедициязы (ЭПРОН), Москвада Н. Э. Бауман аттыг техниктиг дээди училище, ВЛКСМ шаңнатканнар.

Баштай шаңнатканнарның аразында—Волхов ГЭС тудуунуң кол инженери Г. Графтио, авиамеханиктер М. Кватковский, А. Шелагин, В. Федотов—Соңгу полюс девискээринге аварияга таварышкан «Италия» дрижабльди дилеп тывар экспедицияның идепкейлиг кады киржикчилери, эртемденнер А. Бах, Б. Збарский, партия болгаш күрүне ажылдакчылары П. Стучка, совет космонавтиканың үндезилекчизи К. Циолковский, Ленинградтың «Светлана» база найысылалдың «Мосэлектрик» заводтарының ажылдакчылары.

Амгы үеде бо орден совет кижилериң масселыг маадырлыг чоруунуң символу болу бергеи. Бистиң чуртувустуң бүгү націяларының болгаш биче улустарының төлөөлекчилери, эң-не аңгы-аңгы назы-харлыг, мергежилдиг кижилер ол шаңнаалы алдарлыы-биле эдилеп чоруур. Ук орден Ленин орден болгаш шылгаралдың өске-даа демдектери-биле кады чонга оп-за хүндүткелдиг. Ол шаңнал алдаржаан хөй-хөй күш-ажылчы коллективтериң туктарында чайнап чоруур.

Дайын мурнунда чылдарда ол орден-биле барык сес муң кижи шаңнаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дөшкүн чылдарында тылдың ажылдакчылары көөтүп көрбөөн күш-ажылчы маадырлыг чоруктарны кылып, дайынны бүрүн ажып тиилээринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни фронтуна хандырып берип турган. Ынчан оларның 22 муң хирее, ажылчы чоннарның хөй-хөй коллективтери Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнадырынга төлептиг болган.

(СЭТА).

ТЕХНИКТИГ ТӨП

БОЛГАРИЯ. София, Плевна болгаш Левски хоорайларда совет техниктиг төптер ажыттынган. Олар совет бүдүүлгенинг автомашиналарын, кодээ ажыл-агый техниказын, тудугорук механизмнерин хандырар, ол ышкаш аныяк болгар специалистерин өөредир сорулгалыг.

ЧУРУКТА: Левски хоорайда техниктиг төп.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

БҮРҮНҮ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың Крымга найыралдыг ужуражышкынының түңнелериниң дугайында доктаалды МАРН ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган.

Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың Крымга болган ужуражышкынының түңнелдерин МАРН ТК-ның Политбюрозу бедии-биле үнелеп көрген болгаш ону совет база моол улустарының экы-дүңмалышкы чаңчыл болган интернационалдыг харылзаларын улам ыңай быжыглаарының херээнге, пинтилел амыдыралының бүгү талаларынга оларның бүгү хемчегбиле чоокшулажырынга, делегей социализминиң турушторын болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чугула салышкын кылдыр үнелеп көрген.

Чугаалажып көрген бүгү айтырыглар талазы-биле ийи таланың үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин ол ужуражышкын база катап бадыткаан болгаш СЭКП биле МАРН-ның, МАР биле ССРЭ-ниң аразында акы-дүңмалышкы ханыпан турар найыралдың база бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганың база бир чайыннанчак херечилели болган деп доктаалда сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ХӨГЖҮЛДЕЛИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

БУДАПЕШТ. Венгрияның ажылчы чоннары Даг-тывыш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн демдеглээн. «Чер адааның байлактарының эзлери» боттарының байырлалын күш-ажылга бедик көргүзүүлери-биле уткаан. 1978 чылдың баштайгы чартыында шахтерлар чуртка 12 миллион 670 муң тонна хөмүр-дашты берип, планныг онаалдазын дыка ажыр күүсеткен. Вишонтеде хөмүр-даш разрезиниң коллективи чаруттың бирги одуруунда чоруп, пландан ажыр 130 муң тонна хөмүр-дашты каскан.

Даг-тывыш үлетпүрү Венгрияның улус ажыл-агыйының эң шапкын хогжүлделиг адырларының бирээзи. Беш чыл планының чылдарында хөмүр-даш шахталарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 30 хуу, немей өзер, а бүдүрүге ажылдарын механизастаарының децнели 60 хуу чедер. Совет Эвилелиниң, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың бүдүрүлгелериниң маркаларлыг бедик бүдүрүкчүлүг техниканы даг-тывыш уургайларынга калбаа-биле ажыглаар.

(СЭТА).

БҮГҮ-ҢИИТИ БИЖИК-БИЛИГЛИГ

ГАВАНА. Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро 1978—1979 өөредилге чылының эгелээнинге холбаштыр Камагүэй хоорайга болган митингге чүве чугаалаан. Ол митинг ажыглалга чап-чаа кирген медицина училищезиниң бажыңының баарынга болган.

Революстуг эрге-чагырганың үезинде Кубага улус өөредилгезиниң чедишкиннеринге Ф. Кастро тодаргай доктаап, чоокку чылдарда ол талазы-биле сорулгаларны чугаалаан. Чуртка бижик бөлбес чорукка удур демисед чоруп, эге школаларга безин башкылар аажок чедишпес турган революцииның баштайгы хүннеринден бээр эрткен үениң дургузунда өөредилге талазынга алызындан кайгамчык улуг базынар кылдыңган деп ол онзадап демдеглээн.

Амгы үеде Кубада янзы-бүрү өөредилге черлеринде, оон иштинде чогуур назылыгларга өөредилге черлерин каттыштыр алырга 3,5 миллион ажыг кижи өөренип турар, чурттуң бүгү чурттакчы чонунуң барык 40 хуузу боттарының эртем-билиг децнелин үргүлүү бедидип ап турар деп, Ф. Кастро дыңнаткан. Ортуман школаларда, техникумнарда болгаш училищелерде бо өөредилге чылында безин бир миллион ажыг сургуулдар өөренип кирген.

А революция мурнундагы 1958 чылда Кубаның ортумак өөредилге черлеринге чүгле 88 муң кижи өөренип турган. Бир эвес чээрби чылдар мурнунда Кубаның дээди өөредилге черлеринге чүгле 24 тускай мергежилдериниң талазы-биле эртембилиг чедип ап турган 15-де муң студент өөренип турган болза, ам дээди өөредилге черлеринде 162 тускай мергежилдиг туралаанын-на шилип алыр аргалыг 145 муң кижи өөренип турар. Дараазындагы беш чылдың теичеүүнге, тодаргайдаарга, 1985 чылга чедир, дээди өөредилге черлериниң четкизи дыка калбарар. Институттардан аңгыда, чурттуң бүгү 14 можуларынга университеттерни турузар, оларга студентилериниң иштин саны ийи катан көвүдээр.

Өөредилге черлериниң четкизин чайгылыш чок калбартыр дугайында Коммунистиг партия, чазак чаагай сагыш салып турар деп, Ф. Кастро демдеглээн.

(СЭТА).

Х. АМИННИҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ. Афганистанның Улус демократтыг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Афганистан Демократтыг Республиканың премьер-министриниң оралакчызы болган даштыны керектер министри Х. Амин күрүненің национализастааны каасков эдилел үүлдериниң делгелгезин ажыдарының ёзуулалынга чүве чугаалаан. Ол эдилелдер апрель революциязының мурнунда Афганистанга чагырыкчылап турган Надирдериң өг-бүлелериниң эдилел байлаа болуп турган.

Афганистанның Улус демократтыг партиязының удуртулгазы-биле болган революция чуртка империализм айбычыларының, феодализм болгаш реакция чалчаларының политиктиг тергиделин шуут чок кылгаш, эрге-ажыктарын чурттуң ажылчын ацгызының авангарды — Афганистанның Улус демократтыг партиязы илергейлээн чонга дамчыдын бергенин А. Амин бодунуң чугаазында онзалап демдеглээн.

— Надирлериң чагырып турган үеэнден салгад кылдыр хоозурангай экономиканы алган бис. Улус-демократтыг партия болгаш Афганистан Демократтыг Республика экономиканы корум-чурум киргерин, чоннуң чаагай байдалын экижидериниң эргеажыктарынга таарыштыр оны хогжүдерин бодуунуң эң чугула сорулгазы кылдыр санап турар деп, Х. Амин чугаалаан. Социал-экономиктиг талага чазактың код хемчеглериниң санынга: тараачыннарның феодалдарга болгаш чижекесадыгжыларга өре-шчрезин чок кылыры, дузалажылга кассаларын болгаш тараачыннар кооперативтерин тургузары, беш чыл планын чогаадып кылыры кирип турар деп, Х. Амин демдеглээн. Улус-демократтыг партияның болгаш чазактың ол политиказы ажылчы чоннарның дайынчыларының кылынын хайныктырып турар, олар империализмниң болгаш делегей реакциязының шивишкиннериниң дузазы-биле революстуг эрге-чагырганга удур сүлчээлерин организастаан турар деп, Х. Амин онзалап демдеглээн.

Ынчалза-даа ажылчы массалар болгаш чурттуң чешектиг күштери Афганистанның Улус демократтыг партиязын болгаш революстуг эрге-чагырганы шинтирлиг деткип турар. Ол деткимчеге даанын алгаш, партия контрреволюстуг сүлчээлерин базын, бодунуң иштики чаңгыс эвин быжыглаар турар деп, Х. Амин медеглээн.

(СЭТА).

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. Иранның қызылбүрү хоорайларында оппозициянның организастааны массалыг чыскаалдарга чүс-чүс муң кижи киришкен. Конституцияның чүүлдерин алган тургузарынче, политика талазы-биле хоругдаттырган бүгү кижилерни хостаарынче угланган кыйгырыгларлыг лозунгларны чыскаалдарның киржикчилери тудуп алган чорун турган. Эң улуг чыскаал Иранның найысылалы Тегеранга болуп, ол тайбың характерлиг болган. Хоорайның кудумчуларын болгаш шолдерин бүрүн дайынчы чепсектиг шериг болгаш полиция таныысылдап чоруп турган-даа бол, чыскаалды тарады ойладырынга чазак оларны ажыглап диттикпээн. «Аян-деган» солунунуң демдеглээни-биле алырга, саны 100 муң ажып чораан чыскаалчылар солдаттарны күчүтүрүүшкүннериндеп ойталаарынче кыйгырган плакаттарны тудуп алган чорун турган. Чыскаалдарга хөрээженнер болгаш уругдар киришкен.

«Кейхан интернэшнл» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, өске хоорайларга полицияның, солдаттарның болгаш чыскаалдар киржикчилериниң аразына месилдежиишкиннер болгулаан. Элам болгаш Кереджк хоорайларга чеди кижи өлүткен, оларның аразында ийи полицейи бар болган, 30 кижи балыглаттырган.

(СЭТА).

УРУГЛАРНЫҢ ЭРГЕЛЕРИН КАМГАЛААР

ЖЕНЕВА. (СЭТА-ның корр.). Хөрээженнерни камгалаары-биле КНО-нуң он чылын эртирер талазы-биле делегей комитединиң күүскомунуң хуралы аңаа болган. Чаш уруг бүрүүнүң талбың болгаш айыыл чок келир үеэн дээш Бүгү-делегей конференциязын Москвага 1979 чылда күүзүн чылдыгар дугайында саналды хурал чаңгыс үн-биле деткиир деп шинтирлээн.

Күүсеөм Бүгү-делегейниң ол конференциязына белеткелдин, а ол ышкаш келир чылын чаш уругларың Бүгү-делегей чылын эртиреринің айтырыгларын чугаалажып көрген. Конференцияга белеткел планын өзугаар удавас дөрт ажылчын бөлүктер ажылдан эгелей бөөр деп хүлээп алган резолюцияда айытган. Оларның баштайгызы чоокку хүннерде Москвага чыгыр болгаш чаш уругнуң амыдыраар, кадык чурттаар болгаш чаагай байдалга эргелерин хандырарынга эргежок чугула экономиктиг, социал болгаш хоойлу талазы-биле негелдерин, а ол ышкаш өе кижини болгаш чаш уругну камгалаарының, чаш уругларның күш-ажылын молчуурун хоругдаарының, чаш уругнуң эргелериниң декларациязын база делегейниң чогуур керээзин ажылдап кылырының айтырыгларын аңаа чугаалажып көөр.

Ю. ЛОПАТИН.

ДЕМИСЕЛИН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пиночеттиң шерег-фашистаг бөлүүнүң каркыны-биле үрээн боттарының эргелерин камгалаан, демиселди Чилиниң ажылчы чоннары үргүүлүлевишаан. Салтынгодан, ол туурар медээлер ёзугаар алырга, делегейде эң улуг рудниктерниң бирээзи болур «Чукикамата» деп чес рудниктиң туурары Чилиниң соңгу талазында калбак-долгем девискээрдерге чоокта чаа онза байдалды тургускан-даа болза, ол рудникте ажылдап турар тоо муң хире дагжылар ажыд төлевирин бедидерин, күш-ажылдың байдалын экижидерин чедип алырын оралдажыр турар. «Чазакка удур ажылчорудулгазы» деп бурудаткаш, ажылчыннарның профэвилел активчилериниң бөлүүн эрге-чагырганар түдүп хоругдаан. Чилиниң иштики херектер министерствозунуң медегелеринде демдеглеп турары-биле алырга, дагжыларның хөделиишкиннерин организастаар дээш кандыг-даа чаа оралдажыышкынны карыы-дошкуну-биле базар.

1973 чылдың сентябрьда чуртка эрге-чагырганы эгелеп алгаш, Пиночеттиң фашистаг хунтазы боттарының эргелерин дээш демиселди дээштиг чепсекти чилиг ажылчы чоннарга бербес сорулга-биле баштайгы декреттериниң бирээзи-биле ажыл соксадырын хораап.

Өртектерниң соксаал чок өзүлдезиниң үезинде, Чилиниң улузунуң хөй кезиниң ажыл төлевирин бора-будун амыдыраан чурттаарынга безин чедишпеин, хөй миллион кижилер, оон иштинде чаш уругдар доктаамал аштап, эц-не ядарангай байдалда чурттап, чили улус хиличенгенин турда, хөреңгитеннер байыр, эдерин ажык-кончааны үптеп ап турарлар.

ТУРУГНУ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың Крымга найыралдыг ужуражышкынының түңнелериниң дугайында доктаалды МАРН ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган.

Л. И. Брежневтиң болгаш Ю. Цеденбалдың Крымга болган ужуражышкынының түңнелдерин МАРН ТК-ның Политбюрозу бедии-биле үнелеп көрген болгаш ону совет база моол улустарының экы-дүңмалышкы чаңчыл болган интернационалдыг харылзаларын улам ыңай быжыглаарының херээнге, пинтилел амыдыралының бүгү талаларынга оларның бүгү хемчегбиле чоокшулажырынга, делегей социализминиң турушторын болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга чугула салышкын кылдыр үнелеп көрген.

Чугаалажып көрген бүгү айтырыглар талазы-биле ийи таланың үзел-бодалдарының долу чаңгыс эптиин ол ужуражышкын база катап бадыткаан болгаш СЭКП биле МАРН-ның, МАР биле ССРЭ-ниң аразында акы-дүңмалышкы ханыпан турар найыралдың база бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганың база бир чайыннанчак херечилели болган деп доктаалда сеткил ханышкыны-биле демдеглээн.

ЭРТКЕН БОЛГАШ КЕЛИР ҮЕДЕ ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Даштыкыда чаа номнар

«1968 чыл дугайында фактылар», «Чоннуң аас-кежин болгаш чаагай чоруу дээш»—бо ийи ном Чехословакияның ном садыгларынга деңге чыгыы көстүп келгеннер. Биргизинде — 1968-1969 чылдарда партияга болгаш пинтилелге болган кризистиг үени көргүзүп турар түүлдер чыындызы. Ийизинде 1969 чылдың апрельден бээр бо үеге чедир социалистиг Чехословакияга амыдыралдың бүгү адырларының хогжүлделинин дугайында медээлер кирип турар.

Ол номнарның ужур-дузазын кижи үнелеп мага хапмас, чүге дээрге олар бүүрелдиг фактылардан тургустунган. А факт миллион-даа бодалдарга орнаттынмас.

Болдунмайн барган «чехословак шепелдеге» хамаарыштыр барыын чүкте чамдык кижилер ам он чыл улаштыр карааның чажын топ, чурттуң бөгүнгү социалистиг шынныг амыдыралын бүгү арга-биле карартын турарлар.

Барыын чүктүң пропагандистери чүге даанын турарларын? Чижээлээрге, мындыг «шын» бар: буржуаз Чехословакия тараа-биле болгаш үш-чем продуктулары-биле бодун бүрүнү-биле хандыртынын турган, ынчаарга социалистиг республика «чүгле ам ону чедип алыр деп турар» дээрзин бүгү аргалар-биле чылчуруп турарлар. А фактылар чүнү чугаалап турарын? 1937 чылда чурттакчы чоннуң кижи бүрүзүнге снааштыр чылда хереглеп турганы: эт 34 килограмм, далган 63 хире килограмм, чуурга 136 борбак. Бөгүн ол саннар түс-түзүнде 81, 82, 300 четкен.

Шын бодуу-ла бодун бадыткап турар. Аңаа мактадыг аалганың-даа хереэ чок... «1968 чыл дугайында фактылар» деп брошюра чехословак ниитилелге болгаш коммунистиг партияга кризистиг болуушкуннар дугайын, оон канчап тывылганының дугайын, январь мурнундагы үениң чазыгларының дугайын хөлээзин чокка төөгүп, «прага чазы» дээр чүвейн он чыл дургузунда белеткеп келгеи, барыын оппортунистериниң болгаш ревизионистериниң алыс мөзүг-шынарын база катап сойгалап, политиктиг болгаш өске-даа кем-херек үүлгедин чораанларны каттыштырган «Партия кежигүнү эвес активчилер клубу» болгаш «К-231» дээн чижектиг янзы-бүрү бөлүглежилгелериниң ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерни киирип, «кижи түүрлүг социализм» дээр шимчээшкиниң ёзулуг сорулгазы чүү турганын көргүзүп турар.

Боттарының бажын көдүрүп, кризис чылдарында ёзулуг арын көргүскен чехословак улуска өскерилгеннерни Барыын чүкте буянныг кижилер кылдыр көргүзүп, оларның чаагай күзелдерин чон билбээн-дир дээр янзыдыр.

«1968 чыл дугайында фактылар» деп брошюрада көргүстүнген болуушкун болза, олар буянныг кижилер эвес, а харын боттарының төрөөн чуртунга социализмниг хөөржүдүкчүлери деп чүвени бадыткап турар. Оларның аразындан алаш каш кижини Барыын чүкте хоргададын алгылаан. Чехословакияга удур ажыл-чорудулгага идепкейлиг киришсин дээш оларның чамдыктарынга акша-хөрөнгини берип каан. Ынчаарга олар ээлерининг чалчалары турганы ышкаш чалчалар хөкээр артканнар.

Бууبراашкын чайлаттынган. Бөгүнгү социалистиг Чехословакия амыдыралдың бүгү адырларында чедишкиннерлиг бурунгаарлаан олурар. Ол дугайын херечилеп турар фактылар четчир. «Хосталга» деп ном үндүрер черниң үндүргени «Чоннуң аас-кежин болгаш чаагай чоруу дээш» деп чыындыда ол фактылар көргүстүнген. Чижээ, сөөлгү тос чылда национал орулганың немелде өзүлдези 135,8 миллиард кронга дециешкен. 1960-1968 чылдарда ол 65,2 миллиард крон турган. Ол-ла үелерде үлетпүр продукциязының пинти хемчээлиниң немелде өзүлдези 128 миллиард крон турганындан 251,1 миллиард крон четкен. Чурттакчы чоннуң орулгазы 1960-1968 чылдарда 1342 миллиард крон турганындан сөөлгү тос чылда 2.404 миллиард крон четкен.

Сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле бурунгаарлаашкын онзагай: ол болза үлетпүрүнүң чаа структураларынче шилчилге, эртем-техниктиг дешилгениң түңнелдерин адырларында чедишкиннерлиг бурунгаарлап олурар. Ол дугайын херечилеп турар фактылар четчир. «Хосталга» деп ном үндүрер черниң үндүргени «Чоннуң аас-кежин болгаш чаагай чоруу дээш» деп чыындыда ол фактылар көргүстүнген. Чижээ, сөөлгү тос чылда национал орулганың немелде өзүлдези 135,8 миллиард кронга дециешкен. 1960-1968 чылдарда ол 65,2 миллиард крон турган. Ол-ла үелерде үлетпүр продукциязының пинти хемчээлиниң немелде өзүлдези 128 миллиард крон турганындан 251,1 миллиард крон четкен. Чурттакчы чоннуң орулгазы 1960-1968 чылдарда 1342 миллиард крон турганындан сөөлгү тос чылда 2.404 миллиард крон четкен.

Сөөлгү чылдарда шынар талазы-биле бурунгаарлаашкын онзагай: ол болза үлетпүрүнүң чаа структураларынче шилчилге, эртем-техниктиг дешилгениң түңнелдерин ажыглаан бурунгаарлаашкынны адырларының шапкын хогжүлделинге даанызы (нефтехимия, электроника, атомнуг энергетика); кодээ ажылагыйга специализастаашкынче болгаш механизастаашкынның дээди дециелинче чоорту чайгылыш чок шимчээшкиниң хандырар мөөнгээшкинни кылып турары; акы-дүңма социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганың чаа хевирлери—экономиктиг интеграция болгаш бүдүрүлгениң оон-биле хозбашкан улам ыңайгы кооперастаашкыны биле специализастаашкыны.

Социал адырда дешилге база-ла биче эвес. Чуртталгамыдыралдың дециелиниң бедзии тодаргай: чоннуң хереглелдерин хандырып турарының дециели бедзии, уругларыг өг-бүлелерге болгаш чаа өгленгеннерге берип турар дедир эгитпес дузаламчы көвүдеп турар, пенсия хандырылгазы экижээн. Чуртталга тудуу улуг хемчээлдерге боттанып турар, ажылчы чоннарның дыштанылгазынга белдүвар-ла аргаларны калбаа-биле ажыглап турар. Өөредилгенин, культурының болгаш эртемниң адырларында аңаа чедишкиннер чедип алдынылаан.

Ук помда ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентизи эш Густав Гусактың сөстерин киирген: «Бистиң улузувус, бистиң партиявыс дүрүм ёзугаар чоргаарал-биле эрткен үеже көрүп болурлар, чүге дээрге ол үе Коммунистиг партияның хөделиишкиннериниң шинныын бүрүнү-биле бадыткаан. ЧССР-ниң хогжүлдезинге хамаарыштыр база Совет Эвилели-биле болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле найыралды быжыглаар талазы-биле бистиң политикавыстың шинныын бадыткаан.

...Кризисти ажып эрткенивис соонда чоруп олурарывыс оруктан бистиң улам бурунгаарлаашкынывысты чүүдаа доктаатпас. ЧКП-ниң XV съездизиниң айтып берген оруу-биле, бистиң партиявыстың 57 чыл дургузунда эрткен төөгүзүнүң алыс утказынга дүүштүр моон соңгаар-даа бурунгаарлаар бис, чүге дээрге бистиң эрткен болгаш келир үеде чедишкиннериистиң үндезини ыыла».

Социалистиг Чехословакия келир үеже идепкейлиг көрүп турар.

Г. МАКАРОВ,
А. ЧИБИСОВ.
ПМА-ның тускай корр.

ХҮННҮҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

Сигенчилерге, тараажыларга

Партия ТК-ныҢ июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ныН Чиитиве секретары, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиН ПрезидиумунуҢ Даргаазы эш Л. И. Брежнев «Кодээ ажылаГынны улам ыцай көдүрери—бүгү чүрттүү бүгү талалыг экономиктиг бурунгаар деҢшилгезиниҢ чарылбас кезээ. Ынчаарга чүгле будуруглег эвес, харын база кижилериҢ араларында харылаалар, оларныҢ амыдыралы, культуразы, психологиязы, угаан-медерели партиныН доктаамал сагыш салыр үүлдери боон турар» деп чугаалаан. Ынчангаш СЭКП Чоон-Хемчик райкому коммунистериҢ, комсомолчуларыныҢ болгаш активтиҢ база хөй саныныг мурнакчыларыныҢ, хөй-ниитиҢ организацияларыныҢ күжүнге даянып алгаш, экономиктиг, социал болгаш культуро айтырыгларын багай эвес шиитпирлеп турар. Ылангыя өмгы үеде мал чеми белеткеп, чаа дүжүттү ажаан ап турар тараажыларыныҢ амыдырал, культура хандырылгазынче улуг кичээнгейни салган.

ЧадааананыҢ Культура бажыныныҢ «Хемчиктиг аялгалары» агиткультбригада бодунуҢ ажылын улам идепкейжиткен. Оон концерт программазы солун. Сиген, тараа кезип турар ажыл-ишчилериҢ ишчалып ажын мактап, ажылда бар четпестерни сойгалап илередип турар. Бо агиткультбригаданыҢ ботгывынгыр артистери чоокта чаа Ак-Чыраага база аалдал четкеннер. Олар анка баргаш, боттарыныҢ эки белеткелдиг концертни районнуҢ мал чеми белеткеп турар дөрт созхозунуҢ база Монгун-Тайга, Өвүр, Тес-Хем районнарыныҢ сигенчилериҢе бараалгаткан.

Бо-ла агиткультбригаданыҢ кежигүннери «Чыраа-Бажы» совхозтуҢ кукуруза кезип ажаан турар механизаторларыныҢ бригадазынга чеде бергеш, концертти көргүскен. Концерт программазы шыналла солун болду. Ооллар ансамбли «ЧадааананыҢ кыстары» деп ырны ырлаанын сигенчилер чылыы-биле хүлээп алган. Аныяк краажылар Татьяна Оржактыг «Ынакшылдыг ыдыын», Монгуш Мерген-Херелдиг «Авам» деп ырларын улуг сонуургал-биле Д. Доржу) агиткультбригадалар концерттиг үнүүшкүннерни черле үзүктел чок чорудуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуҢ Бора-Тайга салбыры бо чылын тараан тараазыныҢ башкылыын ажаан эгелээн. Ынчангаш амгы үеде олар казаҢ аяс хүннерни ажыглап соксаал чок ажылдап турарлар, Дүрген школаларында биологиянын, орус дылдын, физиканыҢ, химияныҢ кабинеттерин эки кылдыр дерип турган. РСФСР-ниҢ школаларынынҢ алдарлыг башкызы Д. Е. ОюнуҢ тыва дыл кабинеди база эки дериттинген. Районда 25 чылдан ажыр ажылдаан 71 башкы шуптуу ийи-чылчылар чокка ажылдап турарлар. Олар байлак дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып берип турар.

Хову-Аксы ортумак школазыныҢ башкылар коллективиниҢ ажылынга эрткен өөредилге чылында чамдык четпестер турган. Кабинет системазынче шилчилгени оожум темпилиг чорудуп келген.

ТаңдыныҢ башкылары чаа өөредилге чылында чеднипкиниг ажылдаар, өөредилге-кижизидилге ажылыныҢ деңнелин бедидер, ажылдың шынары—кол үүл болурун удуртулга болдуурлар.

Сигенчилер, тараажылар ортузунга политмассалыг ажылдың деңнелин улам күштелдирген. Ылангыя партия организациялары, ол ышкаш идеология база культура ажылдакчылары хүннүҢ негелдезинге дүүштүр ажылдап, ажыл-ишчилер ортузунга лекция, беседа ажылдарын улам калбарткан. Бо хүннерде районнуҢ агиткультбригадалары ажылыныҢ деңнелин улам бедиткен. Олар тускай график ёзугаар мал чеми белеткеп турар, чаа дүжүттү ажаан турар ажыл-ишчилерге барып, солун программалыг концерттерни көргүзүп турар. РайоннуҢ 12 агитбригадазы 140 ажыг үнүүшкүннерин кылып, сигенчилериҢ, тараажыларыныҢ улуг хүндүткелин чедип алган.

Бо-ла агиткультбригаданыҢ кежигүннери «Чыраа-Бажы» совхозтуҢ кукуруза кезип ажаан турар механизаторларыныҢ бригадазынга чеде бергеш, концертти көргүскен.

Борбааны Маадыр-оол Солаан Базыр-ооллуҢ «ХереҢженге өөрөөл» деп ырын эки күүсеткен. Культура бажыныныҢ режиссёру Раиса Арапчор Зоя Намыр-айныҢ «Комсомолчу» деп шүлүүн база ончуг эки помчаан. Бо агиткультбригадада ырлаар, таныылаар Анатолий Балчырак, Вячеслав Бичелдыннаан. Борбааны Маадыр-оол Солаан Базыр-ооллуҢ «ХереҢженге өөрөөл» деп ырын эки күүсеткен. Культура бажыныныҢ режиссёру Раиса Арапчор Зоя Намыр-айныҢ «Комсомолчу» деп шүлүүн база ончуг эки помчаан. Бо агиткультбригадада ырлаар, таныылаар Анатолий Балчырак, Вячеслав Бичеол, Зоя Балчырак, Эннанда Донгак деҢ еске-даа алыяктар хөй.

Сезонныг ажыл-иштин хайыышкынныг бо хүннериндe Баян-Талаанын «Челээш» (удуртукчузу С. Монгуш), Бора-Тайганын «Шолбан» (удуртукчузу Д. Монгуш), Алдан-Маадырнын «Алаштың ыраажызы» (удуртукчузу ТараажыларныҢ чымыштыг ижин үнелеп, оларнын турасоруун улам хайыктырар дээш, «Алаштың ыраажызы» деп агиткультбригада мехизаторларныҢ хову бригадазынга чеде бергеш, солун программалыг концертти бараалгадын турганын база көрдүвүс. «Манчүрегим» деп ырны Татьяна Оржак ырлаарга, Оржак Кайгал-оол «КомбайнерниҢ чагыы» деп бодунуҢ шүлүүн чугаалаарга, хоочун сыгытчы Монгуш Суандукай хөөмей сыгыдын, карыгаазын тааланчыг кылдыр бадырыптарга. Культура бажыныныҢ директору Валерий Оржак «Аныяктан адын камна» деп шүлүктү чугаалаарга адын часкаашкынныры чаңгыланын турган. Ийтите ажыктыг ажыл кылбас, улчумал, арагачы, чалгаа кижилерни база шоодуп ырлажып, шүгүмчүлээн.

Мал чеминиҢ белеткелиниҢ, тараа ажаалдазынын бо хүннеринде районда көжер ийи кинону тургускан. Олар базала сиген, тараа шөлдерин аргыдыр кезип, ажыл-ишчилерге солун киноларны көргүзүп турарлар.

Агиткультбригадалар ныҢ бот-тывынгыр артистери ажыл-ишчилерге чүгле концерт көргүзери-биле кыызгаарлаттынмайн турар. Олар барган черлеринге шефтээшкинни организастан, сиген кезип, тараа кургадыр ажыл, дузалыг ажылдарны кылып турар. Оон-биле кады олар бригадалар, звенолар турлагларынга агитхуудустарны үндүрүп, ацаа мурнакчыларны мактап, ажылда бар четпестерни дүрген чайладыр дээш шоодуглуг, шүгүмчүледдиг материалдарны үндүрүп келген.

Агиткультбригада бүрүзүнүҢ составында библиотека ажылдакчылары база бар. Олар чаа чечен чогаал номнарынҢ дугайында кыска беседаларны кылып, бригадалар төптеринге көжер библиотекаларны база организастап, механизаторларга солун номнарны чедирип берип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ТаңдыныҢ школаларында

АЖЫЛДЫҢ ШЫНАРЫ—КОЛ ҮҮЛ

СЭКП-ниҢ XXV съездизиниҢ улус өөредилгезиниҢ талазы-биле сорулгаларын башкыларыҢ Бүгү-эвилел съездизиниҢ сүмелерин ажыл-херектерге боттандырып чорудар дээш ТаңдыныҢ башкылары чаа өөредилге чылын үткүп, күженнишкиниг ажылдап турарлар. Өөредилге-кижизидилге ажылын үениҢ негелдезинге дүүштүр чорудар, ургуларга ханы бижиг билиглерни бөөр болгаш оларныҢ күш-ажылга белеткелин чогумчалыг чорудар дээш башкылар коллективтери көскү ажылдарны кылган. Оныашкан ажылынга харыысалгалыг башкы кадрлар районда эвээш эвес. Межегей ортумак, Кочетов, Чал-Кежиг сес чыл база районнуҢ шупту эге школалары эрткен өөредилге чылында чүс хуу өөредилгелиг болган. ӨөредилгениҢ деңнелин чүгле хуу-биле тодаргайлаары болдунмазы билдингир, түннелдерни экзаменнер болгаш Чыдыышкын министерствозунуҢ хыналда ажылдарының көргүзүүн барымдаалап үндүргеН.

РайоннуҢ башкылары Волгоград областыҢ башкыларынын «Кичээл бүрүзүнге — ончуг эки белеткенир, амгы үеним арга-методтарын бедик шынарлыг ажыглаар» деп идеязын калбаа-биле деткип келген. Чогаадыкчы ажылдан чоруур ийи-чаңгыс башкылардан чогаадыкчы колдективке чедир дээш Межегейниг ортумак школазы (директору В. П. Золотухин) черле багай эвес ажылдаан. Башкылар коллективи чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, бот-тывынгыр уран үүлге, техниктиг чогаадылга делгелгезинге школачылар бирги черни эзлээннер. Күш-ажылга кижизидилге айтырыынче кичээнгейни салып турар.

РайоннуҢ школаларынын материалдыг баазазын быжыглаарынче сатыш салыышкын улуг. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле 76 муң рубльди үндүрген. Оон ачызында Бай-Хаак, Дүрген школаларында биологиянын, орус дылдын, физиканыҢ, химиянын кабинеттерин эки кылдыр дерип турган. РСФСР-ниҢ школаларынынҢ алдарлыг башкызы Д. Е. ОюнуҢ тыва дыл кабинеди база эки дериттинген. Районда 25 чылдан ажыр ажылдаан 71 башкы шуптуу ийи-чылчылар чокка ажылдап турарлар. Олар байлак дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып берип турар.

Хову-Аксы ортумак школазынын башкылар коллективиниҢ ажылынга эрткен өөредилге чылында чамдык четпестер турган. Кабинет системазынче шилчилгени оожум темпилиг чорудуп келген.

Таңдының башкылары чаа өөредилге чылында чеднипкиниг ажылдаар, өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидер, ажылдың шынары—кол үүл болурун удуртулга болдуурлар.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ АДААН

Күш-ажылчы кижизидилгеня боттандырып чорударынаҢ бир чугула хевapи школаларынаҢ дуржулга участоктары болур.

Таңды районнуҢ ортумак болгаш сес чыл школаларында ындыг участоктар бар. РайоннуҢ улус өөредилге кылдыын ол участоктарынаҢ ажылын хынап көргеш, оон түннелин үндүрген. Көрүлдеге Кочетово сес чыл школазынын дуржулга участогу (удуртукчузу биология башкызы С. Д. Сундуй-оол) эн дээре түннелдиг болганы илеээн. Участок көдээ ажылагыйнын культураларын өстүрериниҢ агротехниказын эки чорутканынын түннелинде арбын ногаан массаны бөөр кукурузаның сортун өстүргеннер. Оон-биле кады ук участокта тарааларын, ногаа аймаанын дуржулга шөлдерин эки дүжүттү берген. Көрүлдеге бирги черни алгаш, ол школаның дуржулга участогу шаннаткан.

Элегес ортумак школазынаҢ башкылары М. М. Орлова биле Н. А. Оюн оларга баштаткан дуржулга участогу база эки ажылдааш, көрүлдеге ийги черни алган. Школаның бодунуҢ дуржулга участогунга колдуунда 4—7 классларынаҢ өөренгичилери ажылдап турган. Ол школаныҢ 9—10 классларынаҢ өөренгичилери С. К. Тока аттыг совхозтуҢ шөлдериҢе мал чеми свекланы өстүрениниҢ шенелдезин чорудуп ажылдап турган. Түннел багай эвес болган.

Бай-Хаактың, Сосновканың ортумак болгаН Чал-КежигниҢ, Хову-Аксының сес чыл школаларының дуржулга участоктарынга солун ажылдарны чорутканы демдеглеттинген. Оон-биле кады эн таарымчалыг черлерде турар Владимировканың, Балгазынның ортумак школаларының дуржулга участоктары багай ажылдаанын комиссия шүгүмчүлээн. Школаларының дуржулга участоктарының ажылын моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдарының хемчеглери ажылдан кылдынган.

К. ОЮН.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КҮШТЕЛДИРЕР

Чоон-Хемчик райондан Ф. Я. Ондарның «Шын» солунга бо чылдың январь айда парлаттынган чагаазын деткиннишаан, аңаа хамаарыштыр санал-оналдарын бижэн чагаалар республиканың олбо булуңнарындан кодээ бижикчилерден үргүлүү кээп турар. Редакцияга кээп турар чагааларда тус-тус кижилер амдыызында оорлаар чоруктарга хамаарыштыр боттарының хуузунда санал-оналын илередип, оор чорук-биле хөлбашкан кижилериҢ ат-сывын дорт адан, оларны шыгыы шүгүмчүлеп, сойгалап турар. Оларны тус-тус чагаалар кылдыр парлап, а чамдыкта оларны бөлүктеп, кыска дончулалын берип турар бис.

Бөгүнгү солунуҢ үндүрүлгезинге бир болук чагааларның дончулаларын таныштырып, парлаар-дыр бис.

Бии-Хем районда «Хадың» совхозтуҢ ажылчыны С. Дангаа: «Оорлар-биле демиселчорударыңа хамаарыштыр айтырыгны солунга көдүрүп, чугаалажып турарын ким деткивес боор. Ончуг-ла чугула, шиитпирлээр өөң келген айтырыгны чугаалажып турар-дыр бис. Чүге дээрге оорлаар чорукка удур демиселди күштелдирери хүнүҢ чугула айтырыгларының бирээзи. Ону чогумчалыг шиитпирлээриҢе бистериҢ, хамаатыларыҢ, киржилгевис, дузавыс улуг.

НиитиниҢ-даа, хамаатыларыҢ-даа мал-маганын оорлаар чоруктуҢ көвүдээнинiҢ кол чылдагааны болза оорлаар чоруктар-биле демисел ажылын чер-чөрде үениҢ негелдезинге дүүштүр тургуспаанында деп бодаар мен.

Малчын кижи карактан олурган 400—500 баш хоюн шуптузунуҢ өң-түүнүн чаңгыстан бүрүн сактып, таныш алыры берге дээрэн билдингир. Ындыг болганда, бир коданны өскезиниҢ ылгап, таныш алыры-биле ылгап демдектер кылыр болза эки деп бодаар мен. Оон кайы ажылагыйга азы кымның кодепынга хамааржыр мал дээрэн билип алыры белеН. Аңаа хамаарыштыр тодаргай чижектен көргүзейн. Эрткен чылдың август айда Кызылдың эрт комбинадынга хойлар дужаан чораап, «Кызыл тараачын» совхозтан хой дужаап келген кижиге ужураштывыс. Оларның мунуп чораап аттарының ийизинге «Хадың» совхозтуҢ таңмазы бар болган. Ол дугайын ийи совхозтуҢ кол зоотехниктериҢе ыңнаткан бис. Тодарадыры-биле блокнотка демдеглеп алганнар. Ол айтырыг оон-биле сураг барган. Ажыл-агыйда чылгы малдың чадып, хораар чоруу хөй, ындыг турбуже, ону шоолуг тоон көрбес чорук ончуг шын эвес.

НиитиниҢ малы-биле хамаатыларыҢ хууда малын аңгылаар айтырыгны кичээнгейге алыры чугула. Чамдык кижилериҢ хууда малы чежел дээри тодаргай билдинмес-даа болгулаар болгай. Ону болдурбазы-биле малдың бүрүткел-даңзызын шынгыы хайгааралга алыр. Бо айтырыгны чер-чер Советтери хөлга ап, шиитпирлээр болза эки».

Бай-Тайга районнуҢ Тээли суурдан Х. Ондар:

«Малдың баш санын өстүрүп, оон продуктулуун бедидери — кодээпиҢ ишчиленииҢ мурнунда кол сорулга. Ынчангаш бистиҢ малчынарывыс, кадарчыларывыс ажаап-карактап олурар малы дээш чайның изин, кыштың соогу дивейн шудургу ажылдап турарлар. Оон-биле кады малчынныҢ күш-ажылын үнелеп билбес, оларның малмаганын оорлап, когарад чедирер алыскак-чискек кижилер бистиҢ аравыста бар. Ындыг кижилер-биле эптеш чок демиселди чорудар ужурлуг бис. Оор херек үүлгеткен ийиде азы оорлап болгу дег кижилерни илередип, оларны чонуҢ ниитиниҢ хуралдарынга тургузуп, ыяттыр шыгыы сойгалаар болза деп бодаар мен.

Оон ыцай мени дүүредип чоруур айтырыгларның бирээзи— мал эдин хамаатыларыҢ талазындан кайы хамаанчок, чогуур черлериҢ кандыг-даа бадыткал шынызлгазы чокка душкан-на черге садып турары. Ол ончуг шын эвес. Ындыг таварылгада ук хамааты та бодунуҢ хууда малынын, та оорлаан малдың эдин садып турар үүе, оозу билдинмес боор-дур. Бо-ла бүгү айтырыглар-биле чергелештир чурттакчылыг черлерден ырак, озалаш, «хуузунда» амыдыраш, хөй мал тудуп турар кижилериҢ малының саныН ончалаш, бүрүткеп даңзылаар талазы-биле боттуг хемчеглер алыр болза эки деп бодаар мен».

Өвүр районнуҢ Хандагайты, Тес-Хем районнуҢ Самагалдай суурларындан бижикчилер **У. Саая, Б. Чимит** олар редакцияже чоруткан чагааларында оорлаар чоруктуҢ хоразының дугайын айтып, олар-биле эптеш чок демиселди хүн бүрү күштелдиреринге бижип турарлар. Ону чедип алырда, ниитиделге ажыктыг ажыд кылбас, «шелээн», маңгысталчак амыдырал-биле чурттаксаар кижилерни кичээнгейге ап, ажылга киирер талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры чугула.

БОЛГАРИЯ УЛУС РЕСПУБЛИКАДА

Болгарияның аныяктары таңцылап база ырлап тур. Амгы үеде чуртта 27 муң бот-тывынгыр уран үүл коллективтери бар. Ында таңцыга, музыкага, ырга, театрга хандыкшылдыг 600 муң хире сонуургактар кирген. БТА—СЭТА-ныҢ фотозу.

Чемоданда пылесос

Бажың ишти аштаарынга хереглээр, электри-биле ажылдадыр пылесосту (бок сордурукчузун Горький хоорайда кылып эгелээн. «Рассвет» дээр пылесос дербелчин хевирлиг, улуг эвес хемчеглиг болганы-биле онзаланыг турар. Пылесостуң ындыг хевирлиг болганы оон ажылдаарынга болгаш ону өжаап кидагаларынга база өскээр көжүреринге таарымчалыг. Ол бодунуҢ бүгү херекселдери-биле биче хемчеглиг чеможанчыгашка кире бөөр.

«Рассвет»—ажок көз хевирлиг пылесос. Ол бок-тың чыгдынганын, оон ажылдаарынга агаарны канчаар таарыштырарын көргүзүп турар хемчеглиг. Ол пылесос саазын шүүрлериг, бок дола бергенде, боду-ла соксай бөөр.

ЭПТЕШ ЧОК БОЛУУЛУҢАР

Хоорай иштинге чоруур автобустарга-даа, Кызыл-биле районнар арагында маршруттарга-даа автобустарга пассажирлер хөй-ниитиниҢ чурумун сагыыр, культурлуг болур ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык пассажирлер автобуска эзирик чоруур таварылгалар бар.

Чоокта чаа мен чорук аайы-биле Кызылга чордум. Ол чораап Ак-Довурак, Чадаана, Кызыл аразынга чоруур автобустарда эзирик кижилериҢ хөйүн кайгап ыгдым. Автобус иштинге арагаалаарында пассажирлерге шорлур, ыыт-даап үндүрер, оон кедерезе кайы хамаан чок дуктурер —эзирик кижилер шак ындыг төлеп чок, хөй-ниитиниҢ корум-чурумунга таарышпас чоруктарны кылырдыр. Ол ышкаш харын-даа эзириктер шоп-содаа үндүрер, үнер-кирер дээш автобусту доктаадыр, саададыр болгулаар.

База бир чижекти көргүзүп керейн. Чадаанадан Хандагайты, Торгалыг суурлар чедер маршруттарга чамдык пассажирлер арт кырынга автобусту ыяап-ла доктааткаш, арага ижер, ону мырыгай ынчаар кылыр чаңчыл деп саналар-даа бар. Оон автобуска олурушаш, ырлажып, алгыжып-ла эгелээр. Өске пассажирлерге ол шаптыктыг, ачок деп чүве оларның сагыжынга-даа кирбес.

Эзирик кижилерни автобуска олуртпас деп чурумда ынчаар көрдүнген-даа болгай. Ынчалза-даа хөй-ниитиниҢ сагылга-чурумун хажыдар, доңгандыр өске пассажирлерге шаптыктыг, ажы-чаңы төлеп чок пассажирлер бо-ла таваржыр-дыр. Эзирик кижилерниҢ автобуска олурарын чөпшээреес болгаш автобус иштинге орукка чораап арагаалаар чорукту болдурбас дээш демиселди күштелдирери чугула деп бодаар мен.

Ындыг негелдени автотранспорт ажылдакчылары шыңгыырадыр ужурлуг. Оон-биле чергелештир, хөй-ниитиниҢ, пассажирлериҢ талазындан база ындыг чурумну сагыыры дээш автотранспорт ажылдакчыларынга дузалажыр, оларны деткиири чугула.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Чадаана хоорай.

М. Калчаның «Сыырткыыжымны сырыптың бе?» деп фотоэтюду.

ТВ

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Мээң ооллдарым хүнү». Уран-чечен телефильм.
12.00—«Билдингир-даа бол эдептиг». Дамчыдыланган профессор С. П. Капица чорудар.
16.00—16.00—Чапсар.
16.00—Аныяктарның профориентациязының дугайында документалдыг фильмнер программазы. «Муң орук», «Ажыкмырак сунлугуушкун», «Кым болурул», «Амыдыралга эллер чер».
17.00—КүрүпениҢ М. Пятницкий аттыг ниити ырының концерти.
17.40—«БистиҢ Арзамас хоорайывыс». Документалдыг телефильм. Хоорайны үндезилээннинге бөөр 400 чыл болганынга.
18.00—«Советтер болгаш амыдырал».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.40—«Кадыкшылга». Дамчыдылга.
19.00—«Фронтовиктер, орденнерлер кадап алынар!». Документалдыг фильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарладыр.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Көрей Улус-Демократтыг Республиканы чарлаанындан бөөр 30 чыл болганынга». «Амгы» Көрей деп кинопрограмма.
20.15—«Улустуң аялгалары».
20.30—«В. И. Ленин, Л. Н. Толстой дугайында». «Чогаалчының төрүттүнген хүнүнден бөөр 150 чыл болганынга». Дамчыдылгага РСФСР-ниҢ алдарлыг артисти Ю. Каюров киржир.
21.00—«Төп телевидениениҢ экранында эң баштай». «Кызыл скрипка». Уран-чечен фильм.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Алкоголизм». ЭмчиниҢ беседазы.
23.30—«Музыка амыдыралы». Тележурнал. Дамчыдылганы композитор А. Николаев чорудар.
00.35—01.20—Хөд бөмбүүнүҢ талазы-биле делегей чемпионады. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгевде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Шулуктерни помчуп тура».
19.00—«БАМ-да спорт».

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Улуг назылыг чаш уруглар». Уран-чечен фильм.
20.45—21.45—«Моривхур чүүн дугайын чугаалаанын». Телефильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге биче чаъс чаар. Барын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, чамдык районнарга 7—12 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, дүне чаъстаар. Чоон чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүндүс 14—16 градус чылыг болур.

РедакторнуҢ ораланчызы
К. К. САТ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шергге чаа келдирткеннер дайынче чорупкан» 10.00, 11.45, 13.30, 15.30, 17.10, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кавочыыны» 9.40, «Гариб илбичилер чуртунда» 14.15, 15.30, 17.15, «Телефон дамчыштыр белектер» 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алтамыс школаже чорупкан» 15.00, «Албаттакан дипломаттар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак Бим, Кара Кулак» 15.00, «Бүгү чүве селгүүстээшкиндеН эгелээн» 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ» «Ак-кок маныыг биласк» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:
ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораланчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал киллизинин 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистерининг 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче доктаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2678.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле өргелелиниҢ типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01262